

Lördagssällskapets ”Hebe”

Augusta Lundahl som språkbrukare och romantiker

Katja Lappi
Tammerfors universitet
Enheten för språk, översättning
och litteratur
Nordiska språk
Avhandling pro gradu
Maj 2013

Tampereen yliopisto
Pohjoismaiset kielet
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

LAPPI, KATJA: Lördagssällskapet ”Hebe”. Augusta Lundahl som språkbrukare och romantiker

Pro Gradu –tutkielma, 78 sivua
Toukokuu 2013

Pro Gradu –tutkielmani aiheena on 1800-luvulla Tampereella elänyt runoilija Augusta Lundahl (1811-1892). Lundahlia kutsutaan Tampereen ensimmäiseksi runoilijaksi, mutta paremmin hänet tunnetaan Fredrika Runebergin ystävänä ja kirjeenvaihtokumppanina. Augusta Lundahl ja Fredrika Tengström (myöh. Runeberg) ystävyistyivät jo nuorina opiskellessaan rouva Salmbergin tyttöpensionaatissa Turussa ja aloittivat elinikäisen kirjeenvaihdon palattuaan pensionaatista 1825. Myöhemmin koko Runebergien perheestä tuli Lundahlin ystäviä ja Johan Ludvig Runebergista Lundahlille esikuva ja runollinen oppi-isä.

Tutkielmani käsittelee Augusta Lundahlia kielen käyttäjänä, monikielisenä henkilönä ja romantiikan ajan runoilijana. Lähestyn aihetta sanaston kautta ja analysoin runojen tyypillisyyttä romantiikan aikakauteen nähden niiden sanaston ja tematiikan pohjalta yleisiin 1800-luvun romantiikan säännönmukaisuuksiin vertaillen. Tärkeimpänä vertailukohtana käytän J.L. Runebergin tuotantoa soveltuvin osin. Lundahlin kirjeitä Fredrika Runebergille analysoin niiden sanaston pohjalta poimien niistä vieraskielisiä lainauksia ja piirteitä, jotka viittaavat Lundahlin maineeseen ”polyglottina” – henkilönä, joka hallitsee sujuvasti useita kieliä. Lisäksi käytän kirjeistä ja muista elämäkerrallisista lähteistä saamaani tietoa luodakseni kokonaiskuvan Lundahlista ja hänen lähipiiristään. Tämä kokonaiskuva muodostaa kontekstin, jossa hänen kirjalliset tuotoksensa syntyivät.

Materiaalinani runojen osalta käytän Harry Lönnrothin vuonna 2007 kokoamaa teosta, joka sisältää kaikki 19 nykypolville säilynyttä runoa. Analyysini pohjalta tulkitseen Augusta Lundahlin tuotannon edustavan tyypillistä romantiikan ajan runoutta ja saavan hyvin paljon innoitusta hänen henkilökohtaisesta elämästään.

Otokseni kirjeiden osalta koostuu 25 kirjeestä vuosilta 1829-1839, jotka on editoitu alkuperäisistä kirjeistä. Kirjeissään Fredrika Runebergille Lundahl käyttää hyvin paljon ranskankielisiä sanoja ja ilmaisuja, sekä vähän saksasta, suomesta tai latinasta lainattuja piirteitä.

Avainsanat: Augusta Lundahl, monikielisyys, kirjeenvaihto, 1800-luvun lyriikka, Fredrika Runeberg

Innehåll

1 Inledning.....	4
1.1 Syfte.....	5
1.2 Material.....	6
1.3 Metod.....	6
1.4 Tidigare forskning	7
2 Kontext i litteraturforskning	10
2.1 Kulturkontext.....	11
3 Augusta Lundahl.....	12
4 Finland på 1800-talets början i den kulturella belysningen.....	18
4.1 Lördagssällskapet och kvinnor inom samhället och litteratur	20
4.2 Språkkontakter i 1800-talets Tammerfors	22
4.2.1. Svenskan på 1800-talet.....	23
5 Brevskrivning på 1800-talet	24
6 Breven.....	30
6.1 Lundahl och herrskapet Runeberg enligt breven.....	32
6.2 Franskan i breven.....	40
6.3 Fraser	47
6.4 Lån från andra språk.....	48
6.5 Språkbruk.....	51
7 Dikter	54
7.1 Jämförelse med samtida och stilriktnings representanter	65
8 Sammanfattning och diskussion	70
Litteratur	74

1 Inledning

Augusta Lundahl, lördagssällskapets ”Hebe”, levde och skrev poesi i Tammerfors på 1800-talet. Redan som ung blev hon vän med Fredrika Tengström (senare Runeberg) och de två började en livslång korrespondens. Lundahl har hittills blivit nämnd för det mesta av runebergforskare, både av de som har gjort undersökning om J.L. Runeberg och speciellt av de som har koncentrerat sig på hans fru Fredrika Runeberg. Trots att hon själv har blivit nämnd i historieböcker och även studerats tämligen mycket som författare, har det inte funnits någon undersökning om Lundahls poesi. Hon själv och hennes liv har forskats huvudsakligen i rollen av väninna till J.L. och Fredrika Runeberg. Ändå är hon okänd för den stora publiken idag.

Augusta Lundahl var en romantisk diktare och hennes produktion liknade delvis J.L. Runebergs romantiska dikter. Trots att Runeberg och andra samtida prisade hennes kunskaper som kvinnskald publicerades bara 14 dikter av hennes produktion under hennes livstid och bara totalt 19 finns bevarade idag. Mycket mer än det finns bevarade dikter, finns det bevarade brev som hon skrev bland andra till Fredrika Runeberg. I dessa brev kan man läsa hurdan Lundahl var som skribent och som kvinna. I hennes dikter kan man läsa hennes mer djupgående känslor.

I denna undersökning betraktar jag Augusta Lundahls dikter och brev ur språkets synvinkel. Å ena sidan var hon en romantiker och skrev romantisk poesi, å andra sidan var hon en bildad kvinna som levde i 1800-talets Tammerfors och var ovanlig språkkunnig. I dag kunde hon kallas *polyglott*, en person som behärskar flera språk. Båda dessa synpunkter är intressanta och hänger ihop med språket och speciellt Lundahls sätt att använda språk. Hennes dikter avslöjar hurdan romantiker hon var, medan hennes brev berättar något om henne som polyglott och språkbrukare. Jag är intresserad av både text och kontext och för

att få en helhetsbild har jag ytterligare betraktat henne som person med hjälp av flera biografier.

Man kan säga att människan som forskningsobjekt intresserar på något sätt nästan alla humanistiska vetenskapsgrenar. Här är det fråga om en tvärvetenskapligt undersökning. Jag kombinerar litteraturhistorisk forskning samt kulturhistorisk och även språkhistorisk forskning för att studera en människa som levde på 1800-talet.

1.1 Syfte

Syftet med min undersökning är att redogöra för och analysera Augusta Lundahls skriftliga produktion ur språkets synvinkel. Med skriftlig produktion menar jag här inte bara hennes poesi utan även brev hon skrev till Fredrika Runeberg. Huvudsakligen koncentrerar jag mig på ordförrådet, teman och uttryck som avslöjar romantiska drag i Lundahls dikter och ger en uppfattning om hennes språkbruk i breven. När det gäller breven är jag speciellt intresserad av hur hennes flerspråkighet syns i dem. Ett ytterligare mål är att presentera och lyfta fram en kvinnoeskald som var den första diktaren i Tammerfors (Lönnroth 2007:70) och karakterisera hennes liv och relationen till familjen Runeberg enligt breven. Hennes liv och personliga relationer anser jag spela en roll som den kontext i vilken hennes texter uppstod.

Tidsmässigt fokuserar jag Lundahls ungdomsår för att då var hon aktiv som poet. Många av hennes dikter har skrivits kring 1830-talet och mitt brevvurval är från 1829-1839. Ett ytterligare skäl till detta är att vi inte vet mycket om hennes liv med undantag för åren kring 1830-talet. Hon slutade att skriva helt och hållet när hon gifte sig 1844. Orsakerna till detta har gissats men de riktiga orsakerna vet man inte. Undersökningen omfattar således inte hela hennes liv utan de åren hon var verksam med sitt skrivande och detta syftar snarast till början av 1800-talet och speciellt till 1830-talet.

1.2 Material

Jag behandlar Lundahls dikter med utgångspunkt i publiceringen samlad av Harry Lönnroth (2007). Publikationen innehåller alla 19 dikter i deras ursprungliga form. Breven analyseras med utgångspunkt i 25 av de brev som Lundahl har skrivit till Fredrika Runeberg under åren 1829-1839. Breven har utgivits av Kaisa Innilä i hennes editionsfilologiska avhandling pro gradu (Innilä 2008). I stället för originalbreven använder jag Inniläs utgåva. Enligt Innilä finns det i verkligheten 51 brev bevarade från Augusta Lundahl till Fredrika Runeberg men på grund av materialets omfattning kommer jag att analysera de 25 som också Innilä har behandlat och transkriberat. Utgåvan av Augusta Lundahls dikter innehåller sammanlagt 15 redan tidigare publicerade dikter och 4 opublicerade dikter. Jag kommer att använda dem alla för att det inte finns så många av dem och för att det är förnuftigt för att göra en omfattande undersökning och för att uppnå syftet att presentera och analysera Lundahls dikter och Lundahl som diktförfattare.

1.3 Metod

För att kunna analysera Lundahls språkbruk anser jag att kontexten ska beaktas i forskningen. Jag kontextualiserar hennes författarskap, det vill säga tar reda på vilka faktorer som påverkade hennes skrivande. Hennes brev och dikter kan sättas i olika kontexter, till exempel i kontext av Lundahls livshistoria och personliga faktorer samt det litteratur-, kultur- och språkhistoriska läget i Finland och i Skandinavien på 1800- talet.

Min metod är till största delen kvalitativ och syftar till att karakterisera Lundahls produktion ur språkets och speciellt ur ordförrådets perspektiv. När det gäller breven

använder jag kvantitativa metoder för att få en klar bild av hur mycket hon använde ord från andra språk.

1.4 Tidigare forskning

När det var Lundahls 200 års jubileum 2011 publicerades en diktsamling (red. Hatavara, Lönnroth och Matikainen) som var den första där både originaldikterna och översättningar till finska fanns. Några år tidigare samlade Harry Lönnroth hennes dikter i en utgåva som innehöll dikterna i originalform och med den ursprungliga stavning. Trots publiceringar har Lundahls poesi och författarskap inte forskats närmare.

Biografisk forskning om Augusta Lundahl finns om än det inte är särskilt nytt. Mina viktigaste källorna när det gäller Lundahl som person är från 1900-talets början, även från 1800-talet. Den äldsta av mina källor är Alexandra Gripenbergs biografiskt album (1892) *Finska kvinnor på olika arbetsområden*. I boken har hon samlat biografiska livsskildringar av 16 kvinnor bland andra Fredrika Runeberg och Augusta Wallenius. Helena Westermarck har skrivit en artikel ”Augusta Lundahl och hennes korrespondenter” i *Kvinnospår* (1913). Boken är en samling av ”kulturbilder från 1800-talets förra del” och innehåller även beskrivning av kvinnobildning under den tiden och i slutet av boken finns breven skriven av Augusta eller någon av hennes korrespondenter. Den tredje av mina viktigaste källor är Ulla Sumelius monografi *Augusta Lundahl – en kulturhistorisk skiss* (1952) där Sumelius dock delvis använder Westermarcks material. Ytterligare har jag använt material av andra forskare som delvis har baserat sig på ovannämnda verk.

Biografiforskningen har alltid intresserat först och främst historiker, men dess betydelse har vidgat sig att vara en viktig genre även inom andra vetenskapliga fält (Ambjörnsson m.fl. 1997:9). *En biografi* är en redogörelse för en människans liv och historia framställd av någon annan. Den handlar inte bara om det som vi vet utan försöker redogöra även för

personlighet och livshistoria genom personens upplevelser. Ambjörnsson, Ringby och Åkerman konstaterar i verket *Att skriva människan* (1997:9) att den generella företeelse, individens unika sätt att tänka och se sin omgivning är det som gör det intressant att undersöka människan. *Den historisk-biografiska* riktningen av biografiforskningen etablerades under 1800-talet, när Augusta Lundahl var verksam som diktare. Då framstod diktaren som ”en självmedveten konstnär vars personlighet inte skulle tonas ner eller döljas bakom verket”. Den nya riktningen ville sätta in texten i ett biografiskt, samhälleligt och även idé- och litteraturhistoriskt sammanhang för att man tänkte att dessa alla var viktiga förutsättningar för att förklara det litterära verket. (Berseth Nilsen m.fl. 1998:15.) I biografiforskningen utnyttjar man olika slags källor för att hitta all relevant information om författaren: brev, eventuella redan skrivna böcker eller memoarer och andra dokument (Mattila, 1984:13).

Under tider har det också protesterats mot biografismen, speciellt mot dess påstådda ovetenskaplighet. Enligt Rosengren (2007:82) har biografien traditionellt haft problem att hävda sig som vetenskaplig genre. Det ses tvivelaktigt att göra vetenskap av någons liv. Inom litteraturforskningen anses biografigenren glömma bort det väsentliga, själva verket. Många senare riktningar sätter gärna verket i centrum för forskningen. Förhållandet mellan författare och text är ändå intressant och personen bakom verket väcker fortfarande intresse. (Wiland 1998:47.)

Johan Svedjedal konstaterar i boken *Med livet som insats* i sin artikel ”Skrivna ord, skrivna liv” (2007:65) att biografien har sagts vara både multiteoretisk och teoriresistent. Multiteoretisk eftersom det finns för mycket i en person för att skriva ner allt som gäller med att använda bara en perspektiv. ”Perspektivbytet är dess livsluft”, anser Svedjedal. Teoriresistent kallas biografien eftersom den sägs inte bruka ha nya synsätt. Enligt Svedjedal är fallet snarare så att biografiforskning väver samman många olika metoder och ofta är tvungen att se temat ur olika synvinklar. Biografiforskning handlar mycket om relationen mellan kontext och text. De historiska faktorerna har alltid sitt inflytande på konsten, men detta sker med hjälp av människan. Meningen med biografien är att lyfta fram materialets

motsägelser och eventuella paradoxer, inte att fånga någon kärna i en personlighet. Personlighetens föränderlighet, mönster och ramar är däremot de som en forskare kan fästa avseende vid. (Svedjedal 2007: 65-68) Biografin är alltså en genre, men ingen metod. Den metoden som används i de flesta biografier heter biografisk-psykologisk metod.

Det finns tre huvudriktningar inom biografisk forskning. Den första utgår **från verket till författaren** med målet att teckna ett diktarporträtt med hjälp av texten. Antagandet är att diktaren uttrycker sig själv och sina upplevelser i texten och genom att läsa noggrant kan man dra slutsatser om personen bakom verket. Texten studeras alltså inte som en självständig estetisk produkt utan som ”spår eller spegling av diktaren” (Wiland 1998: 53). Denna metod har kritiserats med motiveringar som att man inte kan anta att texten alltid skulle avslöja något om författaren. (Wiland 1998: 53-54.)

Den andra riktningen handlar om att rikta uppmärksamheten **från författaren mot verket**. Huvudsyftet blir då att förklara texten utifrån studiet av författaren. Inte heller då är verket en självständig objekt för analys utan en ”slutprodukt i en orsakskedja” (Wiland 1998:54). Enligt Wiland hör denna riktning vanligen ihop med *den genetisk-biografiska metoden* och verket har här en betydligt större roll. Däremot anser Burman (2002:73) att texten är det väsentliga för båda av de ovan nämnda riktningar men när man utgår från författaren mot verket använder man biografin för att belysa verket. Skillnaden till den historisk-biografiska metoden är att den sistnämnda syftar till att förklara likheter mellan liv och diktning men är inte särskilt intresserad att analysera resultatet det vill säga texten. Båda dessa riktningar kombinerar relativt bekymmersfritt verkets intention med författarens intention med antagandet att en sådan gemensam intention finns. (Wiland 1998: 55)

Den tredje riktningen syftar till **att studera både liv och författarskap**. Verken uppfattas som brännpunkterna i författarens livshistoria. De ses som representanter av faser som förklarar och påverkar den vidare livsutvecklingen. Personen ligger i fokus och centralt är författarskapets helhetsbild, och diktarens utveckling både som människa och som konstnär analyseras kronologiskt med hjälp av verken. Detta handlar om sammanfattande

tematiska linjer och motiv som gäller i författarens liv och verk. (Wiland 1998: 56; Burman 2002:73.)

Det är vanligt att författarens biografi används som tolkningsredskap vid sidan av tolkningen av produktionen (Burman 2002:74). Detta förfaringssätt använder jag också åtminstone delvis. I min undersökning använder jag språkvetenskaplig närläsning för att få en uppfattning av Lundahls språkbruk men också att tillämpa både den andra och den tredje av dessa riktningar med undantag för att jag inte försöker att studera Lundahls hela liv utan författarskapet vilket i detta fall betyder hennes ungdomsår. Inte heller försöker jag teckna något perfekt diktarporträtt av henne utan försöker att reda ut något mer om henne genom att närläsa hennes produktion och brev vid sidan om de tidigare levnadshistorierna om henne.

2 Kontext i litteraturforskning

Kontext är ett begrepp som är svårt att avgränsa. Bokstavligen betyder ordet kontext 'tillsammans med texten', men i den ingår dock hela den språkliga, sociala och i min undersökning den historiska miljö som texten verkar i. (Hellspong & Ledin 1997: 49.) Pertti Karkama (1998:78) konstaterar i sin artikel i *Konteksti – tutkimuksen avainsana* att betrakta litteratur ur en kontextuellt synpunkt är inte strikt definierad att höra till någon speciell teori utan är ett mycket mer omfattande problem. Oberoende av vad som är temat av forskningen sammanhänger objektet av undersökning alltid med omgivningen, alltså kontexten. Forskaren är tvungen att välja om den iakttas i analysen eller inte.

Enligt Pirjo Lyytikäinen (1998:84) är den kontextuella litteraturhistorien en del av kulturforskning och de centrala forskningsobjekten är diskurser som kön, folk, identitet och

kropp, genom vilka det är möjligt att utforma bilden av det moderna samhället. Hon konstaterar att de historiska förbindelserna sällan är uppenbara utan kommer fram först med hjälp av en noggrann analys. Enligt Karkama (1998:79) är relationen mellan text och kontext en dialogisk process som pågår hela tiden. Både text och kontext påverkar varandra oavsett tiden när texten läses: med tiden förändras betydelser. Varje verk är en levande del av kontexten och en inlägg i den kulturella dialogen. Även om texten vägrar att ta del i den och speciellt då när den deltar kraftigt i dialogen. (Karkama 1998: 79.) Hellspång & Ledin (1997: 49) skiljer mellan tre olika slags kontexter : situationskontexten, intertextuella kontexten och kulturkontexten. Av dessa tre kommer jag att koncentrera mig på kulturkontexten.

2.1 Kulturkontext

I min undersökning behandlar jag Augusta Lundahls skriftliga produktion och referera till den kulturella kontexten: den miljö hon levde i och som hennes vänner bildade omkring henne. Med kulturen avses människors sätt att leva på en viss plats under en viss tid. Av kulturkontexten kan man urskilja tre olika sidor vilka enligt Hellspång & Ledin (1997:58) är den materiella kulturen, den sociala organisationen och den andliga kulturen.

Den materiella kulturen syftar till de hjälpmedlen eller tekniker människor använder i sitt liv och till exempel i skrivandet (Hellspång & Ledin 1997: 59). Detta betyder till exempel 1800-talets skrivredskap eller kopieringsteknik. Också kan man tala om brevväxling som en del av den materiella kulturen under 1800-talet då det inte fanns e-post eller andra effektiva kommunikationsmedel som vi har idag. *Den sociala organisationen* handlar om de handlingsmönster som i ett visst samhälle präglar människornas liv (Hellspång & Ledin 1997: 59). Exempelvis kan man nämna olika institutioner eller även ett statskick som demokrati eller monarki. *Den andliga kulturen* syftar till de tanke- och attityder och värderingar som gäller under en viss tid, till exempel religiösa eller idealistiska rörelser.

Hit hör också de allmänna verklighetsuppfattningarna, tidens idévärld, åsiktsklimatet och annat som ofta är omedvetet. (Hellspång & Ledin 1997: 59.) 1800-talets fennomani är ett bra exempel på den andliga kulturen under den tiden. Hellspång & Ledin (1997: 60) påpekar att kulturen ändå aldrig är enhetlig: det finns alltid något som skapar spänningar och konflikter. Olika samhällsgrupper har ofta avvikande synsätt och åsikter vilket gör det intressant för en forskare att se vilka slags kulturströmningar påverkar texter (Hellspång & Ledin 1997: 60.) Genom dessa oppositionella drag lever kulturen och förändras med tiden.

3 Augusta Lundahl

Augusta Lundahl (1811-1892) var en svenskspråkig diktare som bodde i Tammerfors och har även kallats för stadens första diktare (Lundahl 2007:70). Hon är numera okänd för många men i Tammerfors under 1800-talet var hon en framstående person inom kulturella kretsar och spelade en bemärkt roll i den så kallade runebergska kretsen. Hennes dikter har publicerats bland annat i Helsingfors Morgonblad, Borgå Tidning och i en svensk litterär kalender Vinterblommor (Sumelius 1952: 9, Lundahl 2007: 71). En av Lundahls dikter, *Snart våren, du suckande bölja* har blivit känd som en studentvisa som sjöngs av studenter både i Sverige och i Finland. (Havu 1945: 86.)

Augusta Lundahl föddes den 21 september 1811 i Tammerfors. Hennes föräldrar var kommerseråd Gustaf Lundahl (1783-1846) och hans fru Anna Charlotta (f. Rung) (1785-1854). Fadern var en högt uppskattad affärsman som även strävade efter att förbättra ställningen för arbetarklassen under nödåren på 1820-talet. Enligt Ulla Sumelius (1952:8) försökte han också höja folkbildningen genom att dela ut lärarrik litteratur. Yrjö Raevuori (1935: 100) konstaterar att han sålde även finskspråkig litteratur i sin affär vilket inte var vanligt på den tiden. Det var först i början av 1840-talet när böcker blev en populärare del av vardagslivet i borgerliga familjer. Språket i litterära verk var vanligen svenska och de

som hade förutsättningar att köpa och läsa böcker hörde vanligen till det svenskspråkiga borgerskapet. Det var det vanliga folket som pratade finska och som vanligtvis inte köpte böcker eller läste. (Wrede 1999b:238-239.)

Augustas moder var dotter till häradshövding Rung som likväl var en framstående person. Anna Charlotta var ovanligt väl bildad på den tiden och var van vid att föra sig i umgängeskretsar. Förmodligen var det hon som skapade en kultiverad miljö i familjen Lundahl. Många statsmän, skaldar, konstnärer och vetenskapsmän hörde till deras vänkrets och brukade besöka familjen Lundahl när de var på besök i Tammerfors. Familjen var känd inom sällskapslivet i Tammerfors och deras hem har beskrivits som ett centrum för stadens sällskapshändelser. Även kejsare Alexander I kom på besök i Lundahls hem när han var i Finland 1819. (Sumelius 1952: 8-12, Aronpuro 2003:16, Kajanti 1999: 100-101.)

Vi vet inte mycket om Augusta Lundahls barndom men flera forskare har konstaterat att den förmodligen har varit relativt lyckligt. Enligt Sumelius (1952: 10) var deras hem en av de herrgårdar i trakten som tillsammans bildade en krets där alla kände varandra. Hon beskriver Lundahls hem på följande sätt: ”Den Lundahlska gården, som låg vid stadens huvudstråk Köpmansgatan, var ett typiskt småstadshandelshus med boningshus och bod på samma tomt, omgivet av en stor trädgård. En liten vit paviljong i nyklassisk stil, i vilken husets dotter med förkärlek satt och läste eller skrev brev, är det enda som finns kvar från den tiden.” (1952: 10.)

Augusta var den förstfödda i familjen. Hennes bror Gustaf föddes 1814 och Carl 1818. Boklig bildning och kunskaper uppskattades i familjen Lundahl och därför anställdes de bästa informatorer för att sönerna skulle få den bästa möjliga utbildningen. Augusta hade också möjlighet att lära annat än bara slöjd och franska som vanligen var de som flickor skulle lära sig. (Kajanti 1999: 100-101.) Thure Ekenstam var Augustas första informator och var högt uppskattad som lärare. På hösten 1824 skickades Augusta till fru Salmbergs pension i Åbo för att lära mer språk. Anna Salmberg var en modern kvinna som tyckte att kvinnor inte är dummare än männen och därför ska de också få upplysa sig (Mazzarella

2007:50). Hon var född i Västindien och hade öppnat en flickpension i Åbo efter att har varit gift med en finsk sjökaptan. I pensionen tog Lundahl även pianolektioner och blev ovanligt skicklig på det inom kort tid. (Aronpuro 2003: 16-17.) Under pensionstiden träffade hon fyra år äldre Fredrika Tengström (senare Runeberg) som också var en begåvad ung kvinna och intresserad av språk och litteratur. De två blev goda vänner och började skriva brev till varandra genast efter pensionstiden. Deras brevväxling pågick ända fram till Fredikas död 1879 och skedde delvis på franska. Några brev skrev de helt på franska redan före de breven som jag har som material. De flesta är emellertid skrivna på svenska. Enligt Mazzarella (2007:52) var deras franska ganska stolpig och skolboksaktig. (Sumelius 1952: 13, Kajanti 1999: 100-107.) De två flickorna tillbringade ett år på pensionen. Under den tiden kunde de fortsätta med franskan och tyskan som de båda hade studerat redan förut och även kunde de lära sig engelska, teckning, broderi och folkvett.

Efter hennes återkomst till hemmet från pensionen i april 1825 fortsatte Lundahl sina studier dels på egen hand, dels med hjälp av brödernas informatorer. Hon var väldigt intresserad av att läsa både äldre och nyare litteratur och att förbättra sina språkkunskaper. 1827 kom en ung magister Johan Jakob Nervander till huset för att lära Augustas bröder. Nervander var en intelligent och charmant ung man som hade avslutat sina studier i Åbo Akademi med landets högsta betyg och var därtill en löftesrik skald. Enligt Sumelius (1952:17) var han ”troligen den mest framstående” informator som fanns i Finland. Han var även en nära vän till J.L. Runeberg och syssling till Fredrika. (Sumelius 1952: 14-15, Kajanti 1999: 101, Mazzarella 2007:71) Mellan husets 17-åriga dotter och den nya informatorn uppstod snart en ömsesidig förälskelse som småningom blev ännu mer allvarlig. Från denna tid finns det inga brev kvar (med undantag för några hänvisningar till ämnet i ett av de brev jag behandlar här) för att alla har förstörts. Då visste Augusta inte att Nervander redan för flera år sedan hade fått ett barn med en några år äldre kvinna. För att dölja skandalen var de två vigda men eftersom Nervander trots allt inte var i stånd att försörja en familj hölls äktenskapet hemligt. Sedermera fick paret till och med tre barn vilket betydde att de redan var en stor familj före Nervander träffade Lundahl första gången. Det var bara J.L. Runeberg och några andra av Nervanders nära vänner som visste

om allt detta. Augusta fick troligen veta sanningen i maj 1829. Detta antas på grund av dikten *Den 26 Maj 1829* i vilken hon talar om ett plötsligt slut på lyckligheten. Kort därefter reste Augusta med sin familj till Petersburg, möjligtvis för att distansera sig från hemmet och de tragiska upplevelserna. (Sumelius 1952: 18-20, Mazzarella 2007:72, Majamaa & Paulaharju 2004:73) Enligt Mazzarella (2007:73) var en kvinna på 1800-talet ”utskämd så fort hon hade visat ett intresse för en man som i slutändan inte ville gifta sig med henne”. Det finns några dikter av Lundahl som hon förmodligen har skrivit strax efter separationen och i vilka hon har uttryckt sina känslor efter händelserna. Dessa dikter kommer jag att gå in på närmare i analysdelen.

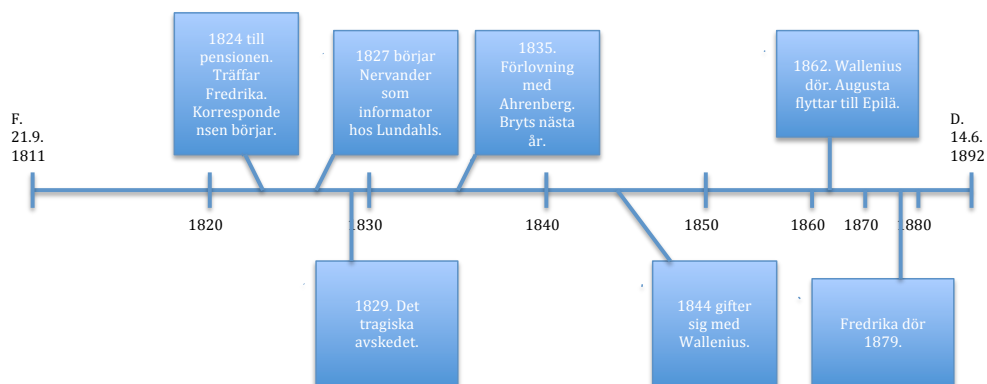
Augustas bror Gustaf Lundahl blev senare professor i astronomi i Helsingfors universitet och dog 1844. Carl Lundahl blev läkare, naturforskare, arkeolog och författare och dog 1855. (Kajanti 1999: 101, Aronpuro 2003: 17.)

Augusta Lundahl har beskrivits som en ovanlig begåvad och kunskapstörstande flicka. Lundahl hade goda kunskaper i flera språk. Hon behärskade i varierande grad engelska, franska, italienska, spanska, tyska, latin, ryska och lite finska utöver svenskan som var hennes modersmål. (Mazzarella 2007:49-51, Majamaa & Paulaharju 2004:72) Hon skrev sin dagbok på engelska, men breven på svenska eller franska. Det är oklart hur mycket kunde hon producera olika främmande språk; det sägs att hon kunde läsa flera språk men det förblir odefinierat hur mycket kunde hon skriva eller tala de språk som hon inte använder i breven eller dagböcker. Hennes karaktär som ung beskrivs som lugn, ödmjuk och eftertänksam. Sumelius beskriver henne enligt hennes brev som ”på samma gång livlig och blyg, glättig och melankolisk, en lättentusiasmerad idealist, klok och fin, men överkänslig, osäker på sig själv och ganska skygg”. (Kajanti 1999: 101, Sumelius 1952:15.) Hon påstås inte ha varit vacker men att ha haft en viss charm. Redan som tämligen ung började hon skriva poesi, i vilket hon enligt många forskare har varit relativt duktig. Speciellt hennes förmåga i ”formgivning” (Sumelius 1952:14) och att umgås med olika versmått har uppskattats, inte minst av J.L. Runeberg. (se till exempel Sumelius 1952:14.) Här är det också värt att lägga märke till att det finns flera karakteriseringar av Lundahl

som ung kvinna men inga av henne som äldre. Detta kan bero på att hon slutade att publicera dikter när hon gifte sig och därmed fortsatte hennes liv som privat.

Augusta Lundahl deltog under 1830-talet i Lördagssällskapets verksamhet i Helsingfors tillsammans med J.L. Runeberg och hans fru Fredrika Runeberg. Detta skedde ofta i samband med hennes besök till Runeberghemmet. I sällskapet kallades Lundahl vanligen ”Hebe”¹. 1835 förlovade Lundahl sig med Carl Ahrenberg men förlovningen bröts redan nästa år (Sumelius 1952: 30). Detta är tydligen något som Lundahl inte har velat berätta om eftersom det inte ens nämns i de flesta informationskällor om henne. Flera samtida, bland andra J.L. Runeberg, kallade Lundahl för en ovanligt begåvad diktare även om hon skrev bara några år som ung kvinna och slutade när hon gifte sig 1844 med sjuutton år äldre Gabriel Wallenius, kyrkoherde i Birkala (Tuulio 1979:30; Aronpuro 2003:18). Hon var då 33-årig och trots att hennes man uppmuntrade henne att fortsätta skrivandet gjorde hon det aldrig eller åtminstone publicerade hon ingenting. Orsakerna till detta har spekulerats kring många forskare. Augusta och Gabriel Wallenius fick tre döttrar och levde i Birkala men dessa senare år av Augustas liv hör till de år som det inte finns material om. Detta beror i första hand på att hon inte längre publicerade någonting. Enligt Alexandra Gripenberg (1892: 145) översatte hon dock några religiösa dikter från engelskan och var fortfarande intresserad av litteratur och musik. (Gripenberg 1892: 145.) Efter sin mans död 1862 flyttade Augusta Lundahl till Epilä gård i Birkala och 1877 flyttade hon tillbaka till Tammerfors. Den 14 juni 1892 avled hon i 80 års ålder. (Gripenberg 1892:146, Lönnroth 2007:70.) Följande figur (Figur 1) visar några av de viktigaste händelserna i hennes liv på en tidsaxel:

¹ Inom den grekiska mytologin var ”Hebe” känd som ungdomens gudinna (SAOB H594).

Figur 1. Personhistoriska levnadshändelser under Augusta Lundahls livstid.

Som figuren visar har jag tagit upp några av de viktigaste vändpunkterna i Lundahls liv och satt dem på en tidssträcka: år 1824 reste hon till fru Salmbergs pension, träffade Fredrika Runeberg där och började korrespondensen; år 1827 började J.J. Nervander som informator hos Lundahls och blev senare en viktig person i Lundahls liv; år 1829 åtskildes de två dramatiskt; år 1835 förlovade Lundahl sig med Carl Ahrenberg och separerade från honom året därpå; år 1844 gifte hon sig med Gabriel Wallenius som dog 1862; år 1879 dog Fredrika Runeberg vilket också betydde slutet på deras korrespondens.

4 Finland på 1800-talets början i den kulturella belysningen

I början av 1800-talet hade ordet ”Finland” fått en helt ny betydelse även om innebörden ändå var oklar. Finland blev 1809 en del av Ryssland och fick intern autonomi (Kupiainen 1971:29). Enligt Johan Wrede i Finlands svenska litteraturhistoria (1999d:201) var hela Europa i ett förändringstillstånd på grund av napoleonkrigen och det storpolitiska maktspillet och ommöblering av statsgränser. I Tammerfors fanns det då ungefär 700 invånare och enligt Sumelius (1952: 8) var bebyggelsen ”koncentrerad till östra stranden av forsén som otämd brusade fram mellan steniga stränder, där endast några små kvarnar och verkstäder tillvaratog dess kraft”.

Litteraturen hade en stor roll i omdefiniering av begreppet Finland och i beskrivningen av landet, folket och nationen. Litteraturen var ”den naturliga kanalen för ideologisk debatt, dock naturligtvis bara inom de av censuren tolererade gränserna” (Wrede 1999d: 201). År 1809 när Finland skildes från Sverige förblev de kulturella och språkliga förbindelserna med Sverige oförändrade för ännu en lång tid.

Den nya romantiska strömningen bröt fram i Sverige framförallt i Uppsala, där under 1810-talet många finska studenter studerade och kontakter mellan svenska och finska universitetsfolk därmed var täta. (Knif 1999:211) Wrede (1999d:225) påpekar att romantiken betydde ”också smakens bildning; läsning av skönlitteratur, musikalisk övning och studier i estetik”. Den nationalromantiska andan uppstod hos finländarna i Uppsala. De ansåg att ”Finland med sin finska kultur och sitt finska språk skall höjas till något förmer än en mellanform mellan ryskt och svenskt”. Finländarna i Sverige samlades för att sjunga finska sånger och diskutera språk och litteratur och till och med planerade att grunda ett ”suomalaisiskt förbund”. (Mickwitz 1999:221) ”Romantiken betonade det organiska sambandet mellan naturen, folket och nationen, ofta på ett nästan religiöst, idealistiskt

platoniserande sätt” konstaterar Wrede i Finlands svenska litteraturhistoria (1999a: 227). De stora upptäcktsresorna hade visat att främmande kulturer hade helt avvikande uttryckssätt och folk sökte efter en egen kultur och vägen till den hittades genom myter, dikter och sagor. Nationalkänslan, fennomani, präglade den nationella romantikens tid i Finland på 1830-talet och blev särskilt betonad i dåtida verk. (Wrede 1999b: 233-241) Enligt Ragnar Öller (1920: 2-3) hade ordet fennomani senare även en svenskfientlig betydelse men under 1830- och 1840-talen handlade det inte om något motstånd mot svenskan utan bara om strävandet efter att öka den finska nationalkänslan.

Elias Lönnrot och Johan Ludvig Runeberg var de ledande gestalterna som försökte åstadkomma litteratur som skulle öka den nationella identitetskänslan. Lönnrot var intresserad av folkets poesi och blev senare berömd som folkdiktsforskare och sammanställare av nationaleposet *Kalevala*. J.L. Runeberg skrev modern patriotisk poesi på svenska och blev Finlands nationalskald. (Wrede 1999b:233-234.) Enligt Wrede (1999a:229) blev den poet ”som skrev för nationen, författaren till tändande nationalsånger, nationalepos, episka ballader och folklivsskildringar” nationalskald. Därigenom sammanhängde litteraturen med politiken. Runebergs första diktsamling *Dikter* publicerades 1830 men senare blev det även två samlingar till med samma titel. Hans poesi kännetecknas av naturnära och träffande bildspråk och bygger mycket på livsfilosofiska och religiösa utgångspunkter. (Wrede 1999b: 233-241) Enligt Wrede (1999c: 242) är han en romantisk estetisk idealist som framställer verkligheten som en materialiserad idé där hans föreställningsvärld domineras av inte bara starkt patriarkaliska men också maskulina värderingar.

Åbo brand 1827 var en katastrof som hade sina följder även inom det kulturella livet. Universitetet flyttade till Helsingfors och staden blev Finlands intellektuella centrum. Ändå var det de litterära institutioner som fattades det nationellt litterära livet i Finland. Språkpolitiken var inte heller enkel: finskan var det ideologiska modersmålet men på 1830- och 1840-talet fanns det bara få universitetsmän som behärskade finskan. Litterära texter skrevs alltså för det mesta på svenska, vilket betydde att den högsta litterära bedömaren av

dem ofrånkomligen var Svenska Akademien som inte egentligen hade något att göra med Finland eller Ryssland. Banden till Sverige var således fortfarande fasta. (Wrede 1999b: 234) Fast litteraturen för det mesta var skriven på svenska var den patriotisk och nationalistisk till sin karaktär. Vid sidan av Kalevala och Kanteletar (båda samlade av Elias Lönnrot) och med ledning av J.V. Snellman ökade de den nationalistiska väckelserörelsen. Målet var att det finska språket skulle bli det primära kulturspråket och att skapa litteratur på finska för finländare. (Kupiainen 1971:29.)

Johan Jakob Nervander arbetade som informatör i Lundahlhuset under åren 1827-1829 men han var även en ambitiös diktare och ansågs vara ”Finlands mest lysande snille” (Wrede 1999b: 235) som studerade språk, historia och fysik i Helsingfors. Hans poesi publicerades ändå först efter hans död och anses numera inte speciellt anmärkningsvärd. Trots detta var Nervander en av de lördagssällskapets män som grundade Finska litteratursällskapet 1831.

4.1 Lördagssällskapet och kvinnor inom samhället och litteratur

I början av 1800-talet betraktades bildning, boklig kunskap och även läsning i allmänhet som onödigt för flickor. Dessa var rättigheter bara för de manliga familjemedlemmarna. I familjer av högre stånd var det ändå relativt vanligt att döttrarna skickades till en pension för att lära sig brodera, tala franska eller spela piano. För flickorna i lägre samhällsställning var undervisning något helt omöjligt som man inte ens talade om. (Westermarck 1913: 23.) Under åren omkring 1830 började kvinnorna göra entré i den litterära världen trots att de vanligen skrev under signatur. Helsingfors Morgonblad började utkomma i början av 1830-talet och även publicera dikter av kvinnor – bland andra av Augusta Lundahl. Den första kvinnan som i sina verk kritiskt analyserade kvinnans ställning var Fredrika Runeberg (Forssell 1999a: 296, Forssell 1999b: 306) Kvinnor hade som bekant ingen rösträtt förrän 1906. Detta diskuterades redan i början av 1800-talet och ytterligare fanns det diskussion

och debatt om många andra frågor, till exempel kvinnans sociala ställning, äktenskapet och prostitutionen (Ekelund 1969: 332). Några stora framsteg blev det ändå inte då. I början av 1840-talet började litteraturen så småningom ha en fast ställning i samhället och bli en del av det borgerliga vardagliga familjelivet. Det fanns så kallade litterära album och poetiska kalendrar som riktades till allmänheten och därigenom hittade även allmänheten litteraturen. (Wrede 1999b: 238) Denna tid var en blomstringsperiod för den svenska litteraturen i Finland (Kupiainen 1971: 34).

Kring universitetet verkade från och med våren 1831 Lördagssällskapet som senare ansågs ha haft avsevärd historisk betydelse (se t.ex. Wrede 1999b: 237). Romantikens tid i Finland anses inträda från och med Lördagssällskapets grundande och publiceringen av Runebergs första diktsamling. År 1831 grundade en del av Lördagssällskapets män det Finska litteratursällskapet vars mest centrala gestalt var Elias Lönnrot och som bland annat samlade och publicerade nationaldiktning. (Kupiainen 1971: 33.)

Den kulturpolitiska tidningen Helsingfors Morgonblad grundades 1832 också av Lördagssällskapet. Förmodligen var sällskapet i verkligheten mer en krets av vänner, som råkade vara universitetslärare och studenter, än någon ideologiskt grupp men hade samhälleligt betydelse i de kulturella kretsarna på grund av medlemmarnas ideologiska diskussioner som ibland ledde till samhälleliga initiativ. Bland sådana initiativ kan räknas åtminstone Helsingfors Morgonblad och Finska litteratursällskapet men antagligen därtill många språkpolitiska frågor med tanke på att flera av Lördagssällskapets män var de som kallade sig själv fennomaner och främjade finskans ställning i samhället. Ursprungligen var deras mening att samlas i någon av medlemmarnas hem och diskutera litteratur. Medlemmarna var bland annat J.L. Runeberg, Axel Adolf Laurell, B.O. Lille, J.J. Nervander, Johan Jakob Nordström, Lars Isak Ahlstubbe, Fredrik Cygnaeus, J.V. Snellman, Mårten Lindfors, Mathias Alexander Castrén, Z. Topelius och Runebergs svågrar Fredrik Tengström och J.J. Tengström och ytterligare var Elias Lönnrot en vanlig gäst på mötena. (Wrede 1999b: 237) På den tiden hade kvinnor inte tillträde till universitetet (Wrede 1999b: 239) men i Lördagssällskapet var det även några kvinnor med, för det mesta var de

medlemmarnas hustrur, men Augusta Lundahl var med som väninna till J.L. och Fredrika Runeberg (Havu 1945: 7).

Enligt Havu (1945: 29) uppstod Lördagssällskapet så småningom att man egentligen inte kan tala om något grundande av det. Som ur namnet kan läsas var sammanträdesdag vanligen lördag och samlingsen var alltid informell och man pratade inte bara om litteratur utan även om till exempel filosofi. Då för tiden hade filosofi en mycket viktigare ställning i universitetsstudierna än idag. En del medlemmar var unga, ca.20-30-åriga män, när sällskapet uppstod men det fanns också lärare och andra kulturpersoner med. På grund av att medlemmarna inte alla bodde i Helsingfors fanns det mycket växling och alla var inte medlemmar samtidigt. (Havu 1945:29-30) Lördagssällskapets verksamhet slutade lika tyst som det hade börjat. Enligt Havu (1945: 77) pågick verksamheten cirka 10 år.

År 1850 blev ett nedgångsår för romantiken med anledning av en rysk censurförordning. Denna förordning förbjöd publiceringen av något annat än religiös och ekonomisk litteratur på finska språket. (Kupiainen 1971: 30.)

4.2 Språkkontakter i 1800-talets Tammerfors

Språkligt sett var 1830-talet ett slags brytningstid i hela landet: vid universitetet (vid sidan av latinet), bland överklassmänniskor och borgerskapet och på det sättet bland Augusta Lundahls omgivning talade man till största delen svenska. Trots detta försökte man skapa nationalkänsla genom att skapa finskspråkig litteratur och öka finskans status i samhället.

I Tammerfors hade finskan alltid hört till folket men ändå till slutet av 1800-talet var svenskan det officiella förvaltningspråket. (Lönnroth 2009b:124.) Även om det alltid har funnits mer finskspråkiga i Tammerfors än svenskspråkiga talade stadens övre borgerskap,

köpmän och tjänstemän huvudsakligen svenska. Alla efternamnen skrevs på svenska. Om än man hade ett finskspråkig namn översattes det på svenska när man flyttade in i staden. Stadens första skola accepterade bara svenskspråkiga pojkar som elever och svenskan förblev undervisningsspråk under åren 1842-1874. (Lönroth 2009b:124-127.)

Tammerfors var en viktig en industristad på 1800-talet enligt Lönroth (2009:27) ”både i ett nordiskt och i ett internationellt perspektiv”. Industrin växte och flera utländska experter såsom James Finlayson och Wilhelm von Nottbeck kom till staden bland annat från Tyskland, England och Sverige. Till exempel Finlaysons fabrik hade flera utlänningar i början av 1800-talet, speciellt i högre positioner. Detta är också språkpolitiskt intressant: inom en kort tid blev Tammerfors en flerspråkig stad. Speciellt bland köpmännen fanns det flera som kunde inte bara svenska och finska utan också bland annat tyska, ryska, franska och/eller engelska. Trots inlandsläget var Tammerfors flerspråkigt vilket inte var vanligt. (Lönroth & Rossi 2006:201-202.)

4.2.1. Svenskan på 1800-talet

1800-talets svenska såg emellertid inte ut som dagens svenska. Språket förändras under tidens lopp inte minst på grund av att andra språk påverkar det. Enligt Gertrud Pettersson (2005:132) är det ordförrådet som lättast drabbas av förändring. Till exempel tar man lånord från andra språk. När det gäller svenskan är de största långivarna de klassiska språken såsom latin, tyska, franska och senare engelska. Latinet och tyskan påverkade svenskan redan före 1600-talet och latinet även efter det. Engelskan började påverka internationellt på 1900-talet. Det var franskan som började påverka genom kulturen ”via samhällets högre skikt” redan på 1600-talet och fortfor ändå till 1900-talets början. Franskan var ett hovspråk som började att sprida sig till och med till borgerligheten. Enligt Edlund (1988:37) ”hade franskan god spridningsprognos i sådana kretsar som var på väg uppåt och som ville vinna prestige”. Under seklen av fransk påverkan var det ”det första

främmande språket för flickor i de högre stånden”. En stor del av de franska lånorden har bevarats men en del av dem finns inte i modern svenska. (Pettersson 2005:140-142.)

Sett i en bredare kontext är det naturligtvis mer komplicerat att tolka om ett ord kom från franskan eller snarare från latinets för att nästan alla gamla ord är av latinskt ursprung på sätt och vis även om de latinska orden vanligen har förmedlats till svenskan via ett eller flera andra språk. (Pettersson 2005:141.)

När det gäller skillnader mellan svenskan i Sverige och svenskan i Finland kan man konstatera att inflytelser från andra språk till svenskan kom till Finland via Sverige. Detta betyder i praktiken att till Finland kom till exempel franskans påverkan lite senare än till Sverige och på motsvarande sätt dröjde det lite längre i Finland innan det falnade.

5 Brevskrivning på 1800-talet

I detta kapitel redogör jag för brevskrivning på 1800-talet på basis av två undersökningar. Den första är av Kristina Persson från Uppsala Universitet och handlar om brevväxling av en svensk familj. I denna undersökning är breven från första halvan av 1800-talet. Den andra undersökningen är av Sara Nordlund-Laurent och handlar om brevväxling mellan två finländska systrar under två tidsperioder under åren mellan 1879 och 1937. Den sistnämnda är mindre och baserar sig på topiker i brevväxling. Perssons doktorsavhandling är en större undersökning som lyckas ge en omfattande bild av brevskrivning i Sverige under 1800-talet. En motsvarande undersökning om situationen i Finland saknas vilket är skälet till att jag koncentrerar mig på situationen i Sverige.

Med hänsyn till den internationella karaktären av brevväxling antar jag att flera av de resultaten av Persson egentligen gäller även i Finland. Med den internationella karaktären

menar jag att man skrev brev vanligen därför att man inte kunde träffas vilket betydde att brevsändare och mottagare befann sig långt ifrån varandra, ibland även i olika länder.

Brevskrivningen hade sin guldålder under åren mellan 1825 och 1860. Förr hade bara den sociala eliten de materiella förutsättningarna för det. På grund av människors olika levnadsomständigheter har brevskrivningen alltid varit en hobby för högreståndssamhället men från och med 1800-talets början spreds det till borgerligheten och därmed blev det mycket vanligare även om det fortfarande inte var någon folklig hobby. (Persson 2005: 9,13.)

Det blev populärt på 1800-talet att skriva brev på grund av att kommunikationen, som utnyttjades av postväsendet, förbättrades och att skicka brev blev enklare. Detta betydde också fasta postlinjer och fler postanstalter. Även på landsbygden förbättrades situationen genom inrättandet av postexpeditioner. Senare på 1850-talet byggdes järnvägsnätet i Sverige vilket underlättade brevbefordringen ännu mer. Därtill blev brevskrivning vanligare för att fler personer lärde sig skriva. En enstaka faktor var också att det blev billigare att skicka brev. (Persson 2005:9,13.) På basis av att man i Finland började bygga järnvägsnätet på 1860-talet, alltså ungefär tio år senare än i Sverige, antar jag att även när det gäller andra kommunikationsförbättringar kom vi i Finland möjligtvis cirka 10-20 år efteråt.

Trots allt blev det ett kort ”glansperiod”. Av samma skäl som det blev vanligare, blev det också mer sällsynt: kommunikationerna förbättrades och på 1850 kom telegrafer och ett par decennier senare även telefonen. Förstås betydde detta att man inte längre hade tid för något så tidskrävande som brevskrivning. (Persson 2005:9,13.)

Redan som barn blev man skolad att förstå brevskrivning som en viktig sysselsättning i en borgerlig familj. Brevskrivning blev en del av vardagen och därigenom ägnade man mycket tid åt den. Det var också viktigt att man lärde sig det korrekta språkbruket och att kunna formulera ett välskrivet brev var en kunskap som föräldrar ville lära sina barn. Persson konstaterar att detta ”hörde ihop med ett borgerligt bildningsideal”. (Persson 2008:46.)

Brevskrivningens funktioner var många: den var ”ett verktyg för att formera och vidmakthålla den egna gruppens värderingar”. Med ”den egna gruppen” menar Persson här högreståndssamhället. Andra funktioner är till exempel att förmedla något sorts information såsom nyheter, småprat eller skvaller men också i vissa fall att uppfostra sina barn. Emellertid kan den viktigaste funktion sägas ha varit den ”rituella funktionen” d.v.s. att hålla brevväxling igång, vilket jag anser är fallet i min undersökning också. (Persson 2005:38-39.) I detta fall handlade breven ofta om vardagliga ämnen: man skrev om vad man hade läst och gjort och vad de andra i familjen hade gjort eller diskuterat. I en borgerlig stadsfamilj var det vanligt att man diskuterade litteratur och kultur och därmed var sådana ämnen också vanliga i breven. (Persson 2008:35.) Ett viktigt ämne i breven var också vänskapen och att uttrycka sina känslor mot en vän. Speciellt var detta typiskt mellan kvinnor och det gjordes på ett sätt vi ”i dag skulle uppfatta som intimt”. (Persson 2008: 113.)

Sara Nordlund-Laurent (2007:198) tar upp topikerna i sin undersökning med ungefär samma resultat: för det mesta handlar breven om vanliga vardagliga saker som ”kan sägas tillhöra den privata eller den personliga sfären”. De mest behandlade ämnena har med hemmet och familjen att göra såsom familjens hund Ukko eller gäster som har varit på besök.

Breven som skrevs på 1820-talet var skrivna på lumpapper som var handgjort och grovt. På 1850-talet mekaniserades papperstillverkningen och då började man skriva på tunt papper som även var tillgängligt i olika färger. Oberoende av papprets kvalitet fanns det ibland brist på det och därför slösade man inte papper när man skrev. För den skull skrev man på den tiden mycket tätt, till och med i marginalerna i stället för att påbörja ett nytt brevark. (Persson 2008:28, 33-34.)

Privatbrevgenren innehåller många talspråkliga drag. Enligt Persson (2005:26) var muntligheten en ”realitet både språkligt och situationellt” när det gäller brevgenren.

Situationen vid brevskrivning är vanligen en sådan som vi förknippar med talspråket: att skriva till en nära vän väldigt officiellt och att använda formellt skriftlig språk skulle för det mesta kännas konstigt. Brevskrivning är en ”del av en vardaglig, muntlig interaktion”. Som talspråkliga drag räknas också användning av ”små ord” som förstärkande adjektiv, adverb och talarattitydsadverbial. Därtill var det vanligt att skribenten använde mycket långa satser. (Persson 2005:26.) Under loppet av 1800-talet blev det lättare för män att skaffa sig bättre skriftliga kunskaper vilket hade följder i skriften av båda könen: både män och kvinnor blev mer skriftspråkliga ”och i viss mån högskriftliga” i den senare delen av Perssons material d.v.s. mot mitten av 1800-talet. (Persson 2008:149.)

I privatbrevens finns det ett väsentligt drag på 1800-talet: de kulturellt bundna sociala rollerna är synbara i brevens tilltal och omtal. Enligt Persson (2005:28) finns det avtryck i breven ”av hur skribenten ville eller måste framstå i förhållande till den hon skrev till”, vilket framgår i min undersökning också. På 1800-talet var det viktigt att man genom språkbruket i ett brev uttryckte ”den egna och mottagarens sociala status” och ”den personliga närhet skribenten och mottagaren hade”. Detta gjordes bland annat genom val av tilltalsform och hälsningsfraser. Till exempel kunde man hälsa en jämställd person till exempel med orden ”*Älskade vän*”, medan man till en underordnad skrev ”*Bäste vän*” och till en överordnad ”*Högtärade vän*”. (Persson 2005:28.) På 1800-talet blev det mer gångbart att använda tilltalsnamn i stället för ”du”. Detta anses ha varit hövligare än duandet men inte för artigt som till exempel att titulera. Vanligen använde man förnamnet möjligtvis i samband med ett bestämmarattribut och ett adjektivattribut, till exempel ”*min kära Fredrique*”. (Persson 2005:140.) I tilltalet kunde man även använda smeknamn men vanligen var de inledande hälsningsfraser konventionella (Persson 2008:125). I Lundahls fall kan man säga att hon använder ordet *Herrskapet* i samma funktion.

Det finns några fasta konventioner när det gäller brevskrivning. En av dem är att tacka (för det sista brevet eller för något annat) i brevinledningen. Ibland tackar skribenten också andra än adressaten d.v.s. ber mottagaren att förmedla tacksägelser till någon annan. Detta är något som har fortlevt ändå till våra dagar. Denna konvention har även en annan

funktion: genom att tacka för det senaste brevet uttrycker skribenten att korrespondensen fungerat och att brevet har kommit fram. Ofta är det nämligen fråga om just brevväxling d.v.s. en ömsesidig vana att skriva var i sin tur. (Persson 2008:54.) Andra konventioner är t.ex. att ursäkta sig om man inte hunnit skriva och att längta efter nästa brev (Persson 2008:75).

En konvention inom brevskrivning var att förmedla information: hälsningar och meddelanden. Ibland meddelar skribenten mottagaren om att en gemensam vän är förhindrad att skriva just nu och ber om ursäkt. Ibland skriver t.ex. familjemedlemmar själva sina hälsningar i brevet eller tar del på något annat sätt i varandras brev. (Persson 2008: 58.) På det sättet var breven inte privata som de är i dag. Breven var offentliga inom familjen: till exempel var det vanligt att breven höglästes i hela familjens närvaro i salongen. Egentligen läste man under tidigt 1800-tal nästan enbart högt även när det gällde skönlitteratur eller nyheter. Det var först senare på 1800-talet som också individuell tystläsning av litteratur och tidningar blev vanligt. Då började man till och med skaffa sig böcker och därmed blev bokhandlar vanligare i stora städer. (Persson 2008:44.)

Ytterligare har det fastställts att på 1800-talet ansågs kvinnor vara bättre och naturligare brevskrivare än män. Kvinnans möjligheter att uttrycka sig var begränsade inom hemmets ramar och därmed var kvinnan en symbol för hemlivet på 1800-talet. Brevskrivning var något man vanligen gjorde hemma och var på så sätt vanligen kvinnornas ärende. Kvinnorna hade också ett lite annorlunda sätt att skriva. Till exempel är det för de flesta kvinnorna som i 1800-talets brev brukar ursäkta sig för att de har skrivit slarvigt, hastigt eller fåordigt eller bara för att brevet är ointressant. Vanligen är detta ett uttryck för blygsamhet men även kunde de känna sig i god tro inte vara tillräckliga. (Persson 2008:50-52.) Detta ger också en anledning att tolka att det var en norm att skriva tydligt. Ett oklart brev var något man måste ursäkta för. Dessa inslag av ursäktande förekommer även i mitt material rätt tydligt.

Nordlund-Laurent (2007) behandlar inslag av samma typ i sin undersökning och benämner dem *metakommentarer*. Med dem menar hon kommentarer som refererar till just det brev man skriver och den stund då det håller på att skrivas. Dessa kommentarer handlar om till exempel handstilen, papperskvaliteten eller brevväxlingen i allmänhet. Hon tar upp även synpunkten att användning av metakommentarer vore ett tecken på ”att handlingen att skriva ett brev eventuellt är viktigare än innehållet i brevet”. Detta stödjer också tanken på att brevväxling är någonting som ersätter vardagligt småprat där huvudsaken inte är att förmedla information utan att umgås. (Nordlund-Laurent 2007:203.)

Kristina Persson (2005:25) konstaterar att ”Möjligheten att beakta kontexten eller situationen är för privatbrevets del god eftersom det representerar ett i förhållande till den utomspråkliga kontexten tämligen genomsnittligt slag av text”. Detta är något som speciellt gäller i min undersökning och är därigenom något som jag har koncentrerat mig på. Inom brevgenren är den utomspråkliga kontexten mycket väsentligare del än med andra typer av historiska texter, vilket är fallet även i min undersökning. Kontexten är det som gäller och som gör de texter jag analyserar intressanta. Utan att veta något om personen bakom breven och dikterna skulle undersökningen bli helt annorlunda. (Persson 2005:25.)

Även i Perssons (2005:102-103) undersökning där hon behandlar brevväxlingen inom familjen Eurén beskrivs hur en av skribenterna använder fler lånord från franskan och latinet. Persson anser detta tidstypiskt. I hennes material är de enda som använder sådana lånord Brita Eurén (1776-1829), modern till Axel (1803-1879) och Aurore (1794-1838) Eurén. Hon är också den äldsta i familjen. Brita verkar ha något gemensamt med Augusta Lundahl: Persson konstaterar att i Britas fall bidrar mångfalden franska lånord till hennes personliga stil och att hon har ”en känsla för det dramatiska”. Samma franska drag i ordförrådet finns det inte till exempel i Aurore Euréns brev. Jag tolkar att det var vanligare med franska och latin lånord i början av 1800-talet än det var senare. Även Persson anser att det minskade inflytande av franska språkets användning i svenskan syns även i till exempel Axel Euréns brev. Däremot hittar hon fler franska lånord i Axels hustrus, Sophie

(1810-1883) Euréns brev. I deras barns brev är antalet franska lånord mycket mindre. (Persson 2005:102-103.)

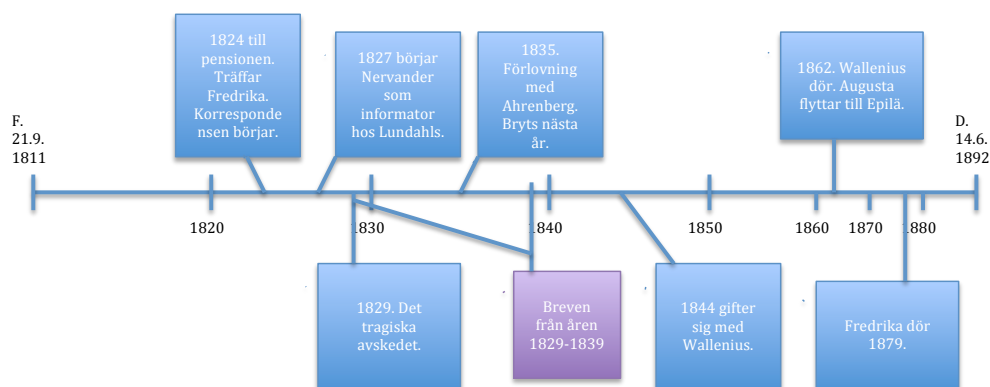
6 Brev

Flera olika källor hänvisar till Augusta Lundahl som flerspråkig (se t.ex. Lönnroth 2007:70, Mazzarella 2007:50, Sumelius 1952:14), även används ordet *polyglott* – en person som behärskar många språk (Innilä 2008). Språkkunskaperna hos denna kvinnoskald har inte blivit obeaktade. Hennes kunskaper kommer fram tydligt när man läser hennes brev till Fredrika Runeberg. Lundahl var 18 år gammal när hon skrev det första av de 25 brev som jag behandlar här och det är skrivet helt på franska. Brevet av de båda unga kvinnorna innehåller inslag av några andra språk också, vilket är ett intressant bevis på deras bildning och beläsenhet. Att några av breven under deras livslånga korrespondens är skrivna helt på franska tyder på att också Fredrika Runebergs kunskaper i franska var rätt goda. Intressant är att det är bara det första brev som är skrivet helt på franska medan i de andra 24 använder Lundahl bara några franska ord och uttryck. De uttrycken som har lånats från andra språk är inte flera och därför är det svårt att analysera hennes kunskaper i till exempel tyska eller latin. Fredrikas respons kan jag tyvärr inte behandla här utan jag behandlar bara de breven som Lundahl har skrivit. Därför anlitar jag till exempel i vissa fall Merete Mazzarella (2007) när det gäller Fredrikas brev till Augusta. Jag har heller inte någon komplett samling av deras korrespondens utan bara 25 brev så vet jag inte om hon har skrivit på franska även i de senare breven.

Breven är skrivna under åren 1829-1839 av Augusta Lundahl till Fredrika Runeberg. Hon skriver långa meningar (som man kan se i de citaten senare i kapitlet), och använder inte

många punkter. I stället använder hon ofta semikolon. De långa meningarna i breven är ett talspråkligt drag – hon skriver som om hon talade. Detta är intressant för att annars är Lundahls sätt att skriva inte särskilt talspråkligt. Det syns i hennes skrift att hon har skrivning som en hobby och att hon väger sina ord noggrant. Även ämnen hon skriver om sammanhänger med den borgerliga livsstilen: hon skriver ofta om kulturella och litterära aktualiteter samt hänvisar till sina vänner bland de borgerliga kretsarna. Ändå kan man konstatera att topikerna hon skriver om är personliga eller berör hennes familj och vänner.

I detta kapitel behandlar jag Lundahls brev både språkligt och innehållsligt genom att först analysera och karakterisera vissa särdrag typiska för Lundahl och även betrakta innehållet närmare med hjälp av allt annat som vi vet om hennes liv. Senare behandlar jag de språkliga dragen med hänsyn till hennes flerspråkighet. Jag analyserar ordförrådet i breven gällande bruket av franskan och andra språk. Följande figur (Figur 2) visar när breven i mitt material är skrivna:

Figur 2. Personhistoriska levnadshändelser och korrespondensen med Fredrika Runeberg.

Som figur 3 visar är de i min undersökning gällande breven skrivna mellan åren 1829 och 1839. Denna tioåriga period var händelserik både i Lundahls personliga liv och

författarskap. Antagligen skrev hon flera av sina dikter under den här tiden och också flera av hennes privatlivs stora vändningar ägde rum under dessa tio år: hennes förhållande med J.J. Nervander slutade, hon förlovade sig med Carl Ahrenberg och separerade från honom samt skapade en livslång vänskap med paret Runeberg.

6.1 Lundahl och herrskapet Runeberg enligt breven

Lundahls brev till Fredrika Runeberg innehåller några särdrag som var typiska för Lundahl när det gäller bl.a. omtal, tilltal, speciella ämnen som hon tar upp ofta och språket i allmänhet.

Omtalet och tilltalet i breven är intressant gällande Lundahl själv och familjen Runeberg. Breven är ofta fyllda av beundran och högaktning mot Fredrika och speciellt mot Johan Ludvig Runeberg. Hon tilltalar dem upprepade gånger med ordet *Herrskapet* och talar om sig själv på ett tydligt mer anspråkslöst sätt. Detta anser Innilä (2008:25) vara ett bevis på hennes humor. Därtill var detta också tidstypiskt (se kapitel 5). När hon hänvisar till sig själv använder hon ofta smeknamnet *Hebe* som hon fått i Lördagssällskapet, detta gör hon speciellt ofta när hon skriver hälsningar till Johan Ludvig Runeberg, ofta även i formen *hans lilla SnusHebe*. Ibland skriver hon om sig själv även på ett lite nedlåtande sätt, till exempel ”*stackars lilla Hebe*” (brevet nr 4) och även ” – *troligen får jag då ej eller se Herrskapet här; - hvad bryr du dig om Hebe stackare?*” (brevet nr 7). Brevet nummer 8 börjar hon med orden ”*Din långvariga tystnad skulle föranleda mig att tro att du alldeles glömt fattig Hebe*”. Dessa exempel kan enligt min tolkning ses som bevis på hennes humor som Innilä (2008) också har i många fall tolkat, men även i så fall är det intressant att hon upprepade gånger hänvisar till sig själv på ett så nedlåtande sätt. Detta maner som hon har förekommer ganska jämnt i alla de 24 breven. Det första franskspråkiga brevet har hon

skrivit när hon var 17-årig och när det sista i min undersökning, alltså den 25. brevet, är skrivet tio år senare var hon redan 27 år gammal. Jag tolkar att detta sätt att skriva om sig själv så maliciöst inte var någon kris av en tonåring utan en del av hennes personlighet och också tidstypiskt. Till exempel avslutar hon den 13. breven med orden ”*Tänk då du roar dig äfven ibland på Augusta Lundahl*”. Namnet här i slutet är samtidigt underteckningen, vilket är troligen orsaken till att hon undantagsvis har skrivit det hela namnet. I det nästa brevet, skrivet under hösten 1836, skriver hon: ”*stund äro mina tankar hos Er, och nöjd jag om Ni blott hälften så ofta komma ihåg Er lilla Hebe*” som reflekterar igen hennes anspråkslöshet. Här måste man också påpeka något som är också vanligt, men inte helt genomgående: hon skriver ofta tilltalspronomen med stora begynnelsebokstäver. Detta kan också tolkas som ett uttryck av högaktning och av att se sig själv som underordnad men det var även typiskt för 1800-talets brevskrivning (Persson 2005:143-144). Därutöver antyder hon ofta hur hon ibland skriver ”*så utmärkt illa*” (brevet nr 9) vilket kan tolkas syfta till att hon var väldigt kritiskt mot sig själv när det gäller skrivandet men också detta var ändå tidstypiskt: speciellt kvinnor brukade ursäkta sig ofta till exempel för att de hade skrivit slarvigt eller inte hade tid att skriva mycket (Persson 2008:52-53). Dessa exempel och även hennes sätt att kommentera i brevet om någon t.ex. avbryter henne mitt i brevskrivningen kallas *metakommentarer* (Nordlund-Laurent 2007:203). I brevet nr 22 berättar hon till exempel att hon ska besöka fru Finlayson och måste därför skynda sig: ”*Gamla Fru Finlayson skall i dessa dagar afresa till Scottland med sin man som kommit efter henne; jag ämnar mig till henne på förmiddagen; - slutar derföre så knapphändigt*”. Ofta avslutar Lundahl brevet med begäran att Fredrika inte skulle glömma henne, vilket jag anser sammanhålla med den ovan nämnda seden i breven. Det är värd att nämna också att hon verkligen skriver ibland om sig själv i den tredje personformen.

Lundahl tilltalar ofta Fredrika i början av brevet med smeknamnet *Fredrique* medan J.L. Runeberg i breven kallas för det mesta bara *Runeberg*, en gång även *Mag: Runeberg*. Breven börjar med en på den tiden konventionellt formulerad hälsning som ”*Min bästa Fredrique!*”, ”*Älskade Fredrique!*” eller ”*Min egen Fredrique!*”. Formen *Fredrika* använder hon mera sällan. Däremot finns det ingen anledning till att Fredrika skulle ha gett

Augusta något smeknamn (det är Runeberg som gav henne namnet *Hebe*). Emellertid har hon själv undertecknat det första, helt franskspråkiga brevet, med smeknamnet *Auguste* som dock inte förekommer i de senare breven och inte förefaller vara Fredrikas idé. Möjligen var det Augusta som polyglott som var mer entusiastiskt med franskan och ville komma på franskspråkiga namn. Det franskspråkiga smeknamnet *Fredrique* använder Lundahl konsekvent under deras korrespondens men när det gäller Runeberg börjar hon i brevet nr 2 med att formellt kalla honom *Mag: Runeberg* men fortsätter redan i det nästa brev och sen därefter med bara *Runeberg* som är mycket mer familjärt.

I slutet av brevet skriver hon sina hälsningar till Runeberg och till barnen, Ludvig och Lorenzo. Det första barnet i Runebergfamiljen, Anna Carolina, nämns inte i breven för att tidsavsnittet mellan det första och det andra brevet är drygt tre år och Anna Carolina föddes 1832 och dog redan 1833. Hon levde när Lundahl skrev det andra brevet i januari 1833 men hon nämns inte alls. I nästa brev, daterad kort efter Anna Carolinas död, är tonen beklagande och längtansfull. Lundahl uttrycker ofta sina känslor mot Fredrika och Johan Ludvig Runeberg. Bland annat säger hon att ”*så skulle jag lyckönska mig till att åter snabbt få omfamna dig här*” och berättar att hon snart ska komma och hälsa på med sin mamma. Anna Carolina nämns inte här heller men man får intrycket att Lundahl nyligen hade träffat paret Runeberg. Enligt Mazzarella hade de gjort en resa till Haihara efter att deras barn dog och varit gäster hos Lundahls för att få sorgen på avstånd. Efter resan hade Fredrika skrivit till Lundahl: ”*Tomt och öde är mitt hem att komma till, men jag har försökt att genom trägen sysselsättning förströ mig, och Gud ske lof, det går ändå den ena dagen efter den andra. Fullkomlig sällhet får ej finnas på jorden, vi skulle glömma att vi vore människor, och jag lyckliga, huru skulle jag få klaga att en del togs af mig då jag var så oändeligt rik, jag äger ju ännu så mycket mycket, måtte jag blott lära mig att med tålmod tänka på att jag ägde ännu mer, och att den som gaf, äfven ju kunde taga.*” (Mazzarella 2007:79.) Under denna höst, år 1833, träffades Lundahl och paret Runeberg ofta. Lundahl svarar nämligen till det ovannämnda brevet den 26. september och berättar om deras hemkomst från Helsingfors där de, Lundahl med sin mamma, i sin tur var på påhälsning hos Runebergs. I detsamma brev hänvisar hon även till ett sammanträffande nästa tisdag kl. 8 i

Paris som de alla har kommit överens om. Det är emellertid tvivelaktigt om hon verkligen menar staden Paris eller mer sannolikt något annat för enligt Forssell (1999b:311) reste åtminstone Fredrika Runeberg aldrig ”längre än till Karelska näset och Punkaharju”.

Paret Runeberg fick tillsammans 8 barn som alla efter Anna Carolina var pojkar. Ludvig Runeberg var född 1835 och Lorenzo 1836. De två blir ofta nämnda i breven mellan Lundahl och Fredrika Runeberg. I brevet nr 15 som är skrivet på vårvintern 1837 gratulerar Lundahl Fredrika för det nyfödda barnet (Lorenzo) och hälsar till båda småpojarna. Hon gratulerar också Runeberg för det nyss publicerade verket *Hanna* och jämför de två ”nyfödda” med varandra: ”[...] *mina hjertliga lyckönskningar <för dig> i anseende till din lilla gosse och Runeberg till sin söta, söta Hanna²; det behöfs mycket till för att din Lorenzo i älskvärdhet, skall komma att tåla en jemnförelse med denna Hanna, [...]*”. Det blir lite oklart vad hon menar med den sista kommentaren men jag tolkar att hon som diktare och som nära vän till Runeberg försöker att säga att Runebergs verk *Hanna* var för honom som ett barn såsom det nyfödde Lorenzo. Enligt min tolkning syns hennes högaktning mot Runeberg och de olika relationerna hon har med Fredrika och Johan Ludvig särdeles bra här. För Fredrika är hon en vän som gratulerar för det lilla barnet men i samma sats lyckades hon uttrycka även sin relation till Johan Ludvig genom att gratulera honom för hans ”barn”, alltså det nya verket. Hon ställer sig som en vän till Fredrika men som kollega till Johan Ludvig, eller kanske mer träffande som någon som förstår honom som diktare. Jag tolkar att det var något hon önskade betyda för Runeberg som hon beundrade så mycket: någon som förstår honom och möjligen ville hon även ställa sig likvärdig med honom.

De yngre barnen som föddes efter Lorenzo, d.v.s. Walter (f.1838), Johan (f.1843), Jakob (f.1846), Edvard (f.1848) och Fredrik (f.1850) nämns inte i de breven jag behandlar i min undersökning (Mazzarella 2007: se bilaga.)

² ”Hanna” (1836) är ett av Runebergs mest kända diktverk och berättar om kärleken mellan en ung kvinna och en student (Wrede 1999c:251-252).

I flera brev finns det text även i marginalerna vilket vid den tiden var vanligt för att man ville spara papper eller bara tillägga några hälsningar som inte krävde mycket plats. Lundahls mamma eller någon annan i familjen (enligt Inniläs [2008] edition framgår det inte alltid vem som har tillagt hälsningarna med sin egen handstil i slutet av brevet eller i marginalen) har ibland skrivit egenhändiga hälsningar till familjen Runeberg. Breven var inte privata på det sättet som idag, utan var offentliga inom familjen (Persson 2005: 40). Ett exempel av detta finns det i det allra första, franskspråkiga, brevet där Lundahls mamma har tillagt en hälsning på svenska som hon har undertecknat sig själv: ”*PS: Om sin vörnads fulla Complement för Fru Kammererskan Tengström, Fru Profesorskan Bergbom och D[...]fulle Tengström anhåller ödmjukast Augustas mamma. Ödmjukeligen AC Lundahl*”. I mitten av brevet saknas det några bokstäver efter D.

På 1800-talet var det vanligt att breven lästes i familjekretsar och även i Lundahls brev har hon ibland skrivit en hälsning direkt till Johan Ludvig för det var självklart att också han skulle läsa brevet. Till exempel i det långa brevet nr 5, år 1833, skriver hon direkt till Runeberg: ”*Genom Fredrika, sänder jag dig, Runeberg mina hjertliga tacksägelser för det myckna, myckna besvär du haft för Hebe (är du nu nöjd Fredrique när jag ej directe skrifver till Runeberg sjelf?)*” och fortsätter med att berätta något om de verser som medföljer i brevet. Den sista kommentaren till Fredrika är speciellt intressant; vad menade hon med att fråga om hon var nöjd? Tyckte Fredrika inte om tanken att Lundahl skulle skriva till Runeberg själv? Svar på dessa frågor kan vi bara gissa. Mazzarella (2007:80) citerar ett intressant ställe i Fredrikas brev: ”*Men hvarföre detta till Dig? Förlåt mig, jag tänker ej på att detta allt ej rör någon annan än mig sjelf. [...] Att jag är altför klok att skrifva alt hvad Runeberg bad mig skrifva till dig från honom, om hur han har ledsamt efter dig, m.m, m.m. det menar jag du nog vet.*” Med ”*hvarföre detta till Dig*” menar hon här att hon ska förklara varför hon har klagat så mycket åt Augusta. Här tolkar Mazzarella, att det är fråga om ”en röd tråd i väninbreven” och att Fredrika alltid tvivlar på att hennes vänskap räcker för Augusta och därför måste hon försäkra henne om Runebergs beundran för Augusta. Även Augusta börjar sina brev med att rikta sina ord ofta först till dem båda innan hon fortsätter med att rikta sig till Fredrika.

Enligt några forskare var relationen mellan J.L. Runeberg och Lundahl något mer än bara beundran: det finns en dikt skriven av Runeberg själv där han nämner flera kvinnonamn som alla har varit hans muser (många av dem bevisligen också älskarinnor) och bland de kvinnonamnen nämns också Augusta. Wrede (2005) citerar dikten i följande form: ”Älskat har jag många, många / Än en ful och än en skön / Mörka, ljusa, korta, långa / Ack hvad blef min lön? Endast ack af några skrikor / Vann min kärlek sympati / Två Marior, två Fredrikor / Och en Emelie”. Wrede påpekar att J.E. Strömborg hade gett en annan version där det nämns ytterligare två kvinnor: Augusta och Sofi. (Wrede 2005:268.) Raija Majamaa & Marjut Paulaharju (2004:62) citerar dikten med Augusta och Sofi översatt till finska. Enligt Majamaa & Paulaharju hade Runeberg skrivit denna dikt för att reta sin hustru men de låter förstå att det möjligen fanns en beskyllning mot honom men att han brukar gömma sig bakom sin poesi. För Runeberg måste hans musa ”alltid bära ett vackert leende, vara ömsint, alltid villig att kyssas och för evigt tillgiven” (min översättning), vilket enligt min mening antyder att alla hans muser som nämndes i dikten har varit sådana kvinnor för honom. Det vi redan vet är att Runeberg var förlovad med Maria Nygren, hade ett förhållande med Emilie Björkstén och Maria Prytz, var förälskad i Sofia Vilhelmiina Lagus när han bodde i Åbo och i Fredrika Juvelius när han var 15-årig. (Majamaa & Paulaharju 2005:62.)

Inte alla de breven som jag behandlar handlar om teman som är offentliga inom familjen. Speciellt brev nr 15, skrivet under vårvintern 1837, behandlar personliga affärer, vilket torde inte vara något man läste högt för hela familjen även om man inte nämnde själva personen som hon inte gör. Lundahl börjar brevet med att tacka för det senaste brevet och beklaga att hon inte just nu kan komma till Helsingfors för att hon måste vänta tills skvallret lugnar sig: ”[...] först måste väl pratets brusande svall något sakta sig” konstaterar hon och fortsätter med enligt min mening ett ganska personligt känsloutbrott: ”Det gör mig ondt att hos en ålderstegen som så tycktes förtjena all aktning, finna så mycken dubbelhet i karakteren; men detta och många andra misstag i lifvet skall väl ej kunna störa min tro på menniskor i allmänhet, jag äger den, kanhända sällsynta, lyckan att

trygga mig till så många upphöjda vänner, och jag försäkrar dig, jag är ej eller otack- -". Med dubbelhet i karaktären kunde hon syfta till J.J. Nervander och hans äktenskap som slutligen blev avslöjat. En annan möjlighet är att hon menar magister Carl Ahrenberg som hon 1835 förlovade sig med. Men denna förlovning bröts redan i början av nästa år av obekanta skäl. Detta förhållande behandlas väldigt lite i levnadshistorier och litteratur om Lundahl och slutet av det ännu mindre. Det verkar inte ha varit något särskilt dramatiskt avsked bland annat för att det inte nämns i korrespondensen med Fredrika. Jag anser alltså att det inte är fråga om Ahrenberg i detta brev från 1837.

Enligt min mening är det inte heller sannolikt att hon menar Nervander i brevet. 1837 var det redan åtta år sedan förhållandet mellan Lundahl och Nervander tog slut efter hon fått veta om hans äktenskap 1829. I slutet av detta brev från 1837 bedyrar hon troligen att hon inte är otacksam mot sina vänner som har stött henne. Slutet av satsen saknas i brevet och även på andra ställen saknas det rader, vilket enligt min egen tolkning kan ha något att göra med att just det här brevet är så personligt. Möjligen har hon (eller Fredrika) velat förstöra delar av brevet. Dock finns det skador och felande rader i några andra breven också men av breven i mitt material är just det här brevet exceptionellt skadat: en stor del av brevets högra sida saknas och flera rader är därigenom ofullständiga. (Innilä 2008:68.) På vilket sätt de är skadade framkommer inte. Vi vet redan att Lundahl var mycket blyg och inte ville bli ett föremål för skvaller. Även i sidans vänstra marginal står det en intressant kommentar som också saknar några ord: ”- - *Nervander åter resa utrikes i sommar, och hvart hän?*”. Troligen har detta tillagts senare och handlar om hörsägnen om Nervander vilket syftar till att hon nyligen kanske hade pratat om Nervander med någon. Ändå är detta brev skrivet år 1837 när Lundahl redan var 26-årig. Därför förefaller det ganska osannolikt att hon kunde ha menat Nervander.

Vad hon berättar till Fredrika liknar i alla fall allt det som hon torde ha känt efter det skamliga ödet hennes och Nervanders förhållande fick. Om detta finns det emellertid inga brev bevarade. 1829 skrev hon det i mitt material första brevet till Fredrika och skriver där om sin hemkomst från Petersburg och om att hon är otålig att få en möjlighet att prata med

Fredrika om allt. Lundahls familj reste till Petersburg på sommaren 1829 för att ”distrahera Augusta efter hennes tragiska upplevelse”. (Sumelius 1952:20.) Detta var vanligt på den tiden när det var en skandal redan om en ung kvinna visade sitt intresse mot en man utan att få respons. Att en ung kvinna hade ett förhållande med en gift man och följaktligen blev förödmjukad var en väldigt stor skandal. Efter detta brev efter resan till Petersburg finns det inga andra hänvisningar till Nervander före detta brev som är skrivet 1837. Varför skulle hon ha velat ta upp det igen åtta år senare? Sumelius (1952) tar upp en intressant detalj från de Lundahls få bevarade dagboksanteckningar från samma år 1837: ”*More than eight years are elapsed since the 7 of July 1829, and still I feel the recollection of that day and the separation at Willilä again refreshed in my mind by the last of August on the shore of Agnefot, and still deeper it must be felt by the loss of years, and meditation lost for the delusive reality.*” Med datumet 7.juli syftar hon till det egentliga avskedsdatumet för Nervander och henne själv. (Sumelius 1952:20.) Det är oklart vad hon menar med de sista orden ”*delusive reality*”. Lika svårt är det att säga varför hon hade återkallat dessa minnen så långt efteråt.

Breven handlar ofta också om vardagliga saker. Till exempel beskriver Lundahl ofta vardagshändelser i det lundahlska hemmet, uttrycker hur hon saknar *Herrskapet Runeberg*, berättar om bröllop där hon var som gäst och rapporterar om något som hon läst eller hört någonstans som handlar om litterära nyheter. Hon ber ofta Johan Ludvig om hjälp med sina dikter och berättar om allt som hon läst om Runeberg i svenska tidningar. Det framkommer ändå inte vad som händer med de dikter eller verser som hon skickat honom. I brev nr 5 berättar hon lite om de verser som medföljer i brevet: ”*Verserna medföljer nu afskrivna; den tredje versen ändrade jag något på sitt gamla sätt, för att icke både rosen och förgät mig ej'n skulle le, den femte är också litet förändrad; rosen och eden kan ej gerna skickas, ty flickor tala ej gerna om kärlek [...]*”. Lundahl hänvisar till verser som hon redan tidigare hade ändrat, vilket antyder att Lundahl och Runeberg hade diskuterat om samma dikter redan förut. Möjligen sker dessa diskussioner huvudsakligen i samband med besök för att i korrespondens mellan Augusta och Fredrika behandlas inte Lundahls dikter nästan alls.

Det är klart att Lundahl är mycket intresserad av litteratur och ämnet i breven handlar rätt ofta om något kring litterära händelser. Hon citerar ofta tidningar som *Helsingfors Morgonblad*, *Borgå Tidning*, *Litteratur Föreningens Tidning*, *Åbo Tidning* och *Statstidning*. Till exempel i brev nr 19 frågar hon Fredrika om hennes åsikt gällande en skrift i *Morgonbladet*: ”Hvad säger du då om Svaret på Trädgårds mästartens sublimt enkla bref i Morgonbladet, - Då brefbesvararen finner sig så ’Ensam under himmelens vida hvalf, liksom fans det qvar af allt endast jag och – Gud’ [...] är ej detta ett predikande mot alla heliga samfunds band”. I ett senare brev (nr 23) frågar hon Fredrika om hon vet vem som har skrivit recensioner i *Helsingfors Morgonblad* eller ”Efämerer i Åbo Tidning”. Att hon hänvisar till så många olika tidningar visar hennes beläsenhet och bildning samt kulturella intressen. Däremot är det intressant att det inte finns några utländska tidningar förutom svenska bland de här som hon citerar i breven. Med beaktande av hennes rykte som polyglott skulle det vara överraskande om hon inte läste några tidningar på andra språk än svenska. Förstås kan det inte tas för givet att det i Tammerfors på 1800-talet var lätt att få tag i utländska tidningar. Möjligen läste hon inga utländska tidningar utan bara skönlitteratur. Det som man vet är att hon läste litteratur på flera språk och även översatte dikter (Gripenberg 1892:144-145).

6.2 Franskan i breven

Det var inte ovanligt att det svenskspråkiga borgerskapet använde franska utöver svenskan. Detta beror helt enkelt på att det fanns ett stort antal franskspråkiga lånord i svenskan på den tiden och franskans påverkan både språkligt och kulturellt var omfattande (se avsnitt 4.2.1). Det första brevet av de 25 som jag har tagit med i min undersökning har Lundahl skrivit helt på franska. Enligt Mazzarella (2007:52) gick brevväxlingen mellan Lundahl och Fredrika Runeberg till en början helt på franska. Detta var troligen ett bra sätt för de båda kvinnorna att uppehålla sina språkkunskaper efter flickpensionstiden och enligt Mazzarellas tolkning också att ”märkvärdiggöra sina hemmiljöer”. Deras kunskaper i franska i början

var skolboksaktiga och stolpiga men enligt Maija Vesanen är Lundahls franska på basis av det första brevet i mitt material huvudsakligen flytande och bra franska med undantag av några små accent- och böjningsfel. (Mazzarella 2007:52.)

Jag koncentrerar mig huvudsakligen bara på de 24 svenskspråkiga breven i vilka hon har lånat franska ord. Enligt Ulla Sumelius (1952) var franskan på 1800-talet det vanliga språket när man samtalande med utlänningar. Franskan betraktades även som en markör av ett ideal inom kultursfär från och med 1600-talet ändå till 1800-talet (Persson 2005:100, se avsnitt 4.2.1). I Finland var det eventuellt så även lite längre. Som tidigare konstaterats var franskan länge det första främmande språket som högreståndsflickorna lärde sig. Det var viktigt i kulturella kretsar att kunna franska för att de franska lånorden kom in till svenskan via samhällets högre stånd och på det sättet ansågs det vara mer värderat att kunna franska. (Pettersson 2005:140-142.) Därigenom har ordlånen även betraktats som en kulturspegel (Persson 2005:101).

I Lundahls 24 brev till Fredrika Runeberg finns det flera ställen där hon har valt att använda ett franskt ord eller uttryck i stället för svenskt. Ytterligare finns det ställen där hon använder ett lånord från franskan och använder det med svenskans böjning. Typiska eller ofta återkommande ord är till exempel *curieus* (nr 5), *silhouette* (nr 5), *conversation* (nr 6), *correspondance* (nr 19), *adieu* (nr 7,15,21), *parenthes* (nr 9,24), *jalousie* (nr 13,18), och *qualite* (nr 21). Typiska franska ord som hon har lånat till svenskan, alltså använt svenskans böjning, är till exempel *famille* (nr 18), *raisonnement* (nr 15), *correspondent* (nr 16), *secunder* (nr 16), *éclairer* (nr 18) och *apparencer* (nr 25). Ytterligare har hon skrivit ett brev, det allra första, helt på franska. I följande frekvenstabell kan man se alla de franska ord som Lundahl använder i sina brev. Orden är ordnade i enlighet med deras frekvens i breven: det första är det mest frekvent osv. I parentes står numren på de breven i vilka det ifrågavarande ordet förekommer. I den högre kolumnen står antalet frekvensen.

1.	jalousie (13x2, 18)	3
2.	famille (3, 10, 18)	3
3.	adieu (7, 15, 21)	3
4.	parenthes (9,23,24)	3
5.	silhouette (5 [två gånger],	2
6.	corriger(a) (5, 24)	2
7.	correspondance (18, 19)	2
8.	brillant (2,13)	2
9.	correspondent (13, 16)	2
10.	bravour (2)	1
11.	contrast (5)	1
12.	curieus (5)	1
13.	direct	1
14.	delice (6)	1
15.	trophé (6)	1
16.	conversation (6)	1
17.	hôtel (8)	1
18.	detailler(a) (8)	1
19.	colorer(a) (8)	1
20.	inspecter(a) (10)	1
21.	complimenter(a) (12)	1
22.	ceremonie (12)	1
23.	courtiser(a) (12)	1
24.	accorder (12)	1
25.	occuper(a) (12)	1
26.	lection (13)	1
27.	jaloux (13)	1
28.	raisonnement (15)	1
29.	manie (15)	1

30.	concert (15)	1
31.	lector (16)	1
33.	residence (16)	1
34.	secund (16)	1
35.	thé (18)	1
36.	eclairer (18)	1
37.	dispute (19)	1
38.	detaille (19)	1
39.	portrait (19)	1
40.	blessure (20)	1
41.	qualité (21)	1
42.	notice (21)	1
43.	piece (21)	1
44.	composition (22)	1
45.	luxerieus (24)	1
46.	idée (24)	1
47.	echo (23)	1
48.	apparence (25)	1
49.	miniature (25)	1
50.	societée (25)	1
51.	quantitée (25)	1
52.	paquette (22 i marg.)	1
53.	claver (6)	1
54.	lieutenant (12)	1
55.	édyllers (11)	1
56.	commission (<i>commion</i>) (8)	1

Frekvenstabellen visar att det finns tillsammans 56 franskspråkiga ord som förekommer i breven och att fyra av dem använder Lundahl även tre gånger i tillsammans 24 brev. Fem av orden förekommer två gånger i materialet. Inom parentes efter ordet kan man se i vilka brev finns ordet. I betraktande av att mitt material omfattas av 24 brev som alla behandlar

olika vardagliga teman skulle man kunna påstå att det var relativt mycket att använda ett franskspråkigt ord tre gånger.

Jag har tagit med alla ord som har ett tydligt franskt ursprung. Några av dem förekommer i breven med svensk böjning. I flera av orden fattas det franska accenttecken men de är annars helt franska. Detta är intressant eftersom hon använder accenttecken i vissa ord men i några har hon utelämnat det.

Det är problematiskt att säga vilka ord som egentligen är lånord från franskan och är (eller var på den tiden) svenskspråkiga med franskt ursprung; och vilka av orden som faktiskt är franskspråkiga men som hon använder bland svenskan och böjer som svenska ord. Till och med idag skulle det vara hypotetiskt även om man skulle kunna använda den senaste ordboken. Språkets ordförråd lever och förändras hela tiden och så har det alltid varit, men på 1800-talet dokumenterade man inte alla nyord eller lånord på det sättet som nu. Av dessa skäl är det svårt att sätta gränsen. Här har jag valt att plocka ut alla som tydligen har ett franskt ursprung dvs. finns i en fransk ordbok och enligt nutidsregler inte är svenska. I vissa fall har jag anlitat SAOB. När det gäller lånord från franskan finns det i många fall bara en bokstav som skiljer dem åt: till exempel ordet *corriger* har sitt ursprung i franskans *corriger* men skillnaden till nutidssvenskan är bara bokstaven *c* i början av ordet. Sådana ord kan man hitta många i breven: *direct*, *conversation* och *secund* är typiska exempel. Andra ord som har mycket små skillnader jämfört med nutidssvenskan är till exempel *idée*, *qualité* och *quantité*. Ytterligare har Lundahl rätt ofta använt ordet *effect* som inte är med här eftersom det inte är något franskt ord (på franska *effet*; av latinskt ursprung [SAOB E60]) men är i alla fall ett intressant exempel av 1800-talets svenska då man skrev bokstaven *c* i stället för *k* som är vanligare i nutidssvenskan. Innilä (2008) har påpekat att ordet *effect* inte har numera densamma betydelse som på 1800-talet då man använt ordet i pluralform *effector*. Betydelsen enligt SAOB (E 63): ”i pl. om (eg. producerade l. förvärvade) föremål l. saker av olika slag”.

Det finns många verb och adjektiv bland orden. Några av verben har hon böjt enligt svenskans regler, till exempel orden *détailler*, *inspecter*, *complimenter*, *courtiser* och *occuper* står i breven i formen *détaillera*, *occuperat* eller *inspectera*, alltså med svenska böjningsändelser. Däremot adjektiv har Lundahl skrivit i franskt stavningsform, t.ex. *jaloux* eller *jalousie*.

När man betraktar orden som helhet märker man vissa förenande faktorer: det finns mycket sådana främmande ord som möjligen inte har eller inte hade en svensk motsvarighet. Till exempel orden *parenthes*, *silhouette*, *correspondance*, *contrast*, *delice* och *détaillera* har nuförtiden lånats in i svenskan och har sina svenska ekvivalenter med bara lite förändrade stavningar.

Ytterligare finns det flera ord som har något med kultur att göra: *hôtel*, *ceremonie*, *courtisera*, *concert*, *residence*, *thé*, *portrait*, *composition* och *societée* för att plocka ut bara några. Dessa ord var nya i svenska språket och kom med allt annat som kulturlivet har fått från Frankrike (se avsnitt 4.2.1 tidigare). Särskilt intressant är att Lundahl använder både ordet *portrait* och dess nutidsform *porträtt* (brev nr 24), det ena i brevet ur februari 1838, det andra ur november samma år. Detta stöder tanken på att hon inte valde systematiskt att preferera vissa franska ord utan hon kunde helt enkelt använda orden på båda språk arbiträrt. Det är naturligt att Lundahl som var väldigt intresserad av kulturen också använde sådana kulturord.

Förutom främmande ord och kulturord kan man hitta flera ord med anknytning till utbildning, till exempel *lection*, *lector*, *raisonnement* (sv. *slutledning*, *tankegång*) och *corriger*. Såsom vi vet var Lundahl en bildad och begåvad kvinna som läste även utländskt litteratur. Kultur och bildning stod nära henne och med hjälp av sina goda kunskaper i språk, i synnerhet i franska, kunde hon låna sådana ord från franskan som inte fanns i svenskan eller kanske var de franskspråkiga ord bara bekantare inom några ämnesområden.

Orden som Lundahl använder mest är *jalousie*, *parenthes*, *famille* och *adieu*. De två sistnämnda kan lätt koppla ihop med brevskrivningen och det vanliga temat inom den familjen. Lundahl berättar mycket om sin familj och händelser kring familjekretsar. Med hänsyn till att den ifrågavarande personen är någon som är polyglott och intresserad av just franskan är det naturligt att hon också använder just den här typen av ord på franska. *Adieu* är ett typiskt avskedsord som hon använder tre gånger i stället för till exempel *farväl*. De två förstnämnda är svårare att förklaras varför just de har så ofta blivit använt. Ordet *jalousie* anknyter till mänskliga relationer som hon dock ofta behandlar om i sina brev. Däremot är det svårt att säga varför hon använt ordet *parenthes* så ofta. I brev nr 23 skriver hon på det här sättet: ”men inom någon Parenthes kan du ju helt sakta hviska mig hans namn” och menar visserligen inte *parentes* bokstavligen utan ber Fredrika att berätta något till henne utan att någon annan ska veta om det.

Totalt fem ord har Lundahl nämnt två gånger: *silhouette*, *corrigerer*, *correspondance*, *correspondent* och adjektivet *brillant*. Ord som *correspondance* och *correspondent* sammanhänger med temat brevväxling och är därigenom naturliga att använda i breven. Lundahl skriver om sina ”öfriga Helsingfors correspondenter” (ur brev nr 16) och beklagar sig ibland över domnad korrespondens med någon av hennes korrespondenter. *Silhouette* är ett typiskt franskt ord som har blivit lånat av många andra språk (jfr. finskans *siluetti*). Verbet *corrigerer* använder Lundahl särskilt när hon skriver om sina verser som hon skickar ibland till Runeberg och ber om kommentar: ”nej, jag törs ej mer plåga honom med att *corrigerer*” (ur brev nr 5). Adjektiven som *brillant*, *luxerieus*, *curieus* och *jalous* är typiska för Lundahls stil. Exempelvis i brevet nr 2 nämner hon ”Mamsell Sontags brillanta bravour arier”. Ordet *bravour* (på franska skulle det egentligen stavas *bravoure* eller även *bravure*) tolkar jag här betyda *bravur* och med *arier* menar hon förmodligen *arior*.

Även användning av ord som *miniature*, *apparence*, *claver*, *trophé* och *manie* anser jag visa att hon var kulturell bildad och levde i ett borgerligt hem. Detta kan också gälla alla i min undersökning behandlade franska ord i breven men jag anser att speciellt några av dem fungerar speciellt bra som bevis av hennes bildning och flerspråkighet. Till exempel ordet

apparence använder hon i frasen *med alla apparencer* (brev nr 25) som Innilä (2008) har översatt att betyda 'med all sannolikhet'. Sådana ord som de ovannämnda använder man inte varje dag, åtminstone om man inte kan ägna sitt liv åt kultur och språk och diskutera sådana ämnen rätt ofta. Hon skriver också *claver* i stället för *klaver*. Enligt SAOB (K1171) är ordet av franskt ursprung (*clavier*).

Ordet *accorder* avviker inte mycket från dagens *ackord*. Särdeles stor skillnad till svenskan har ordet *eclairer* (sv. *belysa*). Det första förekommer i kontexten ”*Calle slår an accorder på mitt nyss stämnda instrument och lockar mig från skrifbordet som jag redan temmeligen länge occuperat*” Här använder hon även ordet *occuper* som hon har böjt enligt svenskans regler. Det sistnämnda använder hon när hon skriver om dubbeldörrarna till sin kammare som blev ”*uppslagna och starkt eclaired och med nya, smakfulla möbler försedd fann jag det några dar förut alldeles tomma rummet*”.

De två sista orden i tabellen är speciellt intressanta för att de innehåller felskrivningar. Ordet *commission* har Lundahl egentligen stavat *commion* som Innilä (2008) har tolkat vara felskrivning för *commission*. Man kan inte säga att det var typiskt för Lundahl att göra stavningsfel men några felskrivningsfall finns det inom de 25 brev som jag behandlar. Ett annat exempel är ordet *édyllers* som inte har blivit tolkat av Innilä (2008) men som jag tolkar att vara en felskrivning för ordet *idyll* på franska. Felstavningen kan bero på att *édylle* skulle kunna uttalas på samma sätt som *idylle*.

Ytterligare kan man plocka ut några intressanta ord som Lundahl använder i den franska stavningsformen: *dispute*, *detaillé*, *notice*, *piece*, *echo* och *paquette*.

6.3 Fraser

Förutom enstaka franskspråkiga ord använder Lundahl även franskspråkiga fraser eller uttryck. I de 24 (i princip svenskspråkiga) brev som jag behandlar kan man hitta fem olika fraser på franska, eller rättare sagt finns det fyra fraser av vilka en förekommer i två olika formen.

Ils sont passés jours de fêtes (4)	1
palais de plaisir (10)	1
la nature est plus forte que moi (13)	1
mais c'est plus fort que moi (23)	1
epanchement du coeur (21)	1

Den i tabellen förstnämnda frasen översättas enligt Innilä (2008) 'De har firat högtidsdagar'. Däremot har Innilä inte översatt alla de franska uttryck som förekommer i breven: *palais de plaisir* och *epanchement du coeur* har hon inte angett på svenska. Den första kan översättas 'nöjespalats' och den andra skulle kunna betyda 'utbrott av känslorna'.

Lundhal använder frasen "naturen är starkare än jag" på franska två gånger i olika sammanhang. Frasen förekommer i två olika former *mais c'est plus forte que moi* och *la nature est plus forte que moi*. Mazzarella påpekar att även Fredrika Runeberg har använt samma fras i sina brev till Lundahl och den kanske har en speciell betydelse för kvinnornas gemensamma flickpensionstid. Mazzarella anser också att frasen "ger associationer till passionens makt i äldre tiders kärleksromaner är avsedd att förstärka intrycket av självvironisk distans". (Mazzarella 2007:35-36)

Att använda hela satser eller uttryck på franska kan vara ett tecken på goda språkkunskaper och i Lundahls fall kan detta avslöja Lundahls flerspråkighet och bildning. Att använda

bara enstaka ord på franska skulle kunna tänkas bara som stilmedel. Trots allt är det möjligt att även om man inte behärskade till exempel franska särskilt flytande kunde man kunna några franska uttryck och fraser och använda dem bland ett annat språk på samma sätt som enstaka ord. Exempelvis gör dagens ungdomar detta när det gäller engelskan.

Brevskrivandet är alltid till en viss grad talspråkligt. Därför är det värd att fundera om Lundahl använde franskan också i muntligt språk. Om Lundahl och Runeberg använde franska inslag även i talet kan vi emellertid inte veta.

6.4 Lån från andra språk

Lundahl skriver på 1800-talets svenska som låter högtidligt för nutidsläsaren. Till exempel har månadsnamn skrivits på latin, t.ex. står det i Lundahls brev *Februarii, Julii* och *Augustii*. Detta anser jag vara tidstypiskt bland annat för att latinet fortfarande dominerade som universitetsspråk. Utöver franskan lånar Lundahl ord och uttryck från andra språk också.

I två ställen lånar Lundahl tyska fraser: *ohne Rast und Ruh* (brev nr 18) och *Thun und Treiben* (brev nr 19). Den första har Innilä (2008) översatt på svenska 'utan paus och vila'. Intressant är att Lundahl använder här citattecken: ”*både i stad och på land har den ena dansen följdt på den andra 'ohne Rast und Ruh'*”. Detta är exceptionellt eftersom när det gäller franskan använder hon nästan aldrig citattecken (ett undantag: ”*miniature*” i brev nr 25) utan lånar dem och blandar in i svenskan. Detsamma med citattecken gäller däremot inte den andra tyska frasen; Lundahl skriver i det 19 brevet: ”*i världens Thun und Treiben*” som Innilä (2008) har angett på svenska som 'görande och låtande' eller 'vimmel' och påpekar att det egentligen är *Tun* på tyska. Andra tyska lån finns det inte i de 24 svenska breven fast vi vet att hon hade lärt sig tyska också.

Med några lånuttryck som Lundahl använder är det inte klart med dess ursprung. Ett av dem kommer fram i det fjärde brevet när Lundahl skriver till Fredrika att de ”*hemkommo i natt klockan vid pars tu*”. Här skulle man kunna anta att det är fråga om ett visst klockslag eller i alla fall om någon sorts tidsdefinition. Det är ändå inte klart om ordet *pars* här är lånat från franskan (förmodligen inte för att på franska är ordet *pars* en böjd form av verbet *partir*, sv. ’gå’) eller mer sannolikt från latinet för att i latinet finns det ordet *pars* som på svenska heter ’del’ eller ’halv’. Jag tolkar alltså att Lundahl har lånat ordet *pars* från latinet och menar med uttrycket *pars tu* här ’halv två’.

Även ordet ”édyllers” skulle kunna likaväl sättas i den här kategorin med de oklara fallen men jag har valt att se det vara av typiskt franskt ursprung i Lundahls brev. Jag anser att bland annat avslöjar accenttecken på bokstaven *e* att ordet med största sannolikhet kommer från franskan.

Enligt Harry Lönnroth (2007:70) behärskade Lundahl också finska men emellertid är det oklart hurdana hennes kunskaper i finska egentligen var. I det 19 brevet berättar hon att ”*Nå Jääkyntiläät har jag också läst på mitt sätt*” där felskrivningen på ordet *Jääkyntilät* (ett verk av Fredrik Cygnaeus) ger oss skäl att tro att hennes finska kanske inte var starkaste bland hennes språkkunskaper. Trots allt finns det ett ord som liknar finskan i breven; den 23. brevet daterad den 8. august 1838 skriver hon ” - - *då kom Ni ju en liten stund ihåg Er pikkaning Augusta annars temmeligen mycket begärtdt i så storartade nejder för en så'n liten stackare men som dock i sin beundran för sköna natur scener ej ville räkna sig så långt efter Tack för det företräde du lemnar Kyro fors framför Imatra; - -*”. *Pikkaning* har Innilä (2008) här tolkat vara ett lån från finskan och betyda ”*pikkuinen*”.

Enligt Mazzarella (2007:12) kan man hitta mycket mer finlandismer i Fredrika Runebergs brev än i Lundahls: ”*Det ska just bli serdeles roligt att åter en gång få rätt af hjertans grund 'jutta' tillsamman*” och ”*Icke ens det pickuminsta äfventyr tillstötte oss på vägen*” är de exempel som Mazzarella ger. Hon påpekar också att Fredrikas skrivande ofta har ”det

muntliga småpratets vardagliga karaktär”, vilket skiljer sig från Lundahls sätt att skriva. Troligen det är ett skäl till att det finns mer finlandismer i Fredrikas brev.

För det mesta är de lånord Lundahl använder lånade från franskan. Detta anser jag vara överraskande i anseende till hennes språkkunskaper i flera andra främmande språk. Därtill vet vi att också Fredrika Runeberg hade utöver franskan lärt sig åtminstone tyska och engelska (Forssell 1999b:307). Det kan hända att det var speciellt franskan som de båda var lika intresserade av och därför blev det deras gemensamma språk, men även då är det intressant att Lundahl lånar två olika tyskspråkiga fraser i sina brev men inte mer än det. Inte heller hänvisar hon till utländska tidningar med undantag av några svenska. Som jag redan tidigare påpekat skulle man kunna tänka att hon hade läst tyska, franska eller engelskspråkiga tidningar också eftersom hon enligt breven var intresserad av det kulturella och litterära livet även utanför Finland. Enligt Sumelius (1952:14) upprätthöll Lundahl sina kunskaper i engelska genom att prata och skriva på engelska till exempel med familjen Finlayson som levde i Tammerfors. På engelska skrev hon också sin dagbok, speciellt de allra intimaste dagboksanteckningarna är skrivna på engelska. Italienska lärde hon sig i någon mån genom att översätta italienska dikter. Hennes sätt att lära sig ryska och latin, som hon också lärde sig att läsa till en viss grad, vet vi ingenting om. Sumelius anser att hennes finska däremot inte var särskilt flytande. På detta anges som exempel namnet av en av hennes dikter: *Vid Tamberää fors* (även skrivits *Tambarää*). Enligt Sumelius ord ”men med finskan var det sämre beställt: en av hennes dikter heter *Vid Tamberää fors*”. (Sumelius 1952:14.) Sumelius förklarar inte närmare men antagligen menar hon att ordet ”Tamberää” eller ”Tambarää” var Lundahls försök att skriva ”Tampere”. Det är svårt att säga varför hon försökte att skriva ”Tampere fors” i stället för ”Tammerfors” men det ser ut som hon ville skriva det på finska.

Charlotta Serlachius (2011) har skrivit sin avhandling pro gradu om brev till Gustaf Adolf Serlachius från andra av industrifamiljens medlemmar under åren 1872-1882. Denna brevväxling pågick alltså några decennier senare än Lundahls och Fredrikas korrespondens men vissa element i brevväxlingen är jämförbara. Familjen Serlachius var borgerlig liksom

också familjen Lundahl och i breven behandlas flera ämnen både inom privata och allmänsamhälleliga områden. Det svenska språket i breven liknar språket i Lundahls brev: 1800-talets svenska med flera lånord och inslag från andra språk. Den intressanta skillnaden är att i familjen Serlachius brev är inslagen från främmande språk tagna för det mesta från finska, tyska och ryska medan Lundahl för det mesta lånar ord och uttryck från franskan men bara lite från andra språk. Detta anser jag vara ett tecken på deras olika kulturella livsmiljö. Inom industrikretsar och därmed också inom familjen Serlachius hade tyskan och ryskan förmodligen mycket större roll än franskan. Däremot representerade Lundahl och hennes familj de litterära kretsarna där det primära främmande språket tydligen var franska. Förmodligen hade Serlachiusfamiljen också mer kontakter med de finskspråkiga än Lundahls hade. Enligt Charlotta Serlachius kände Gustaf Adolf Serlachius också starkt för det finska språket. Enligt hennes tolkning kan detta bero på hans patriotism och att han gick i skolan i sin hemstad Kuopio när J.V. Snellman ledde skolan. Snellman var en av de mest inflytelserika fennomanerna i 1800-talets Finland och därmed lärde Serlachius också sig finska och till och med talade för det finska språket i flera sammanhang. (Serlachius 2011:1-2, 11) Någon sådan förbindelse till det finska språket hade familjen Lundahl inte.

6.5 Språkbruk

Lundahls språk och speciellt de beskrivande ord som adjektiven hon använder verkar ofta vara av franskt ursprung eller åtminstone mycket livlig och målerisk svenska. Till exempel i brev nr 5 skriver hon:

”Nu säger du helt visst att jag är rosenrasande som pluttrar kråkfötter på så grant rosenfärgadt papper, men för contrastens skull tycker jag att det just är i sin ordning”

En sådan användning av färgrikt språk även i breven anser jag visa hennes språkkunskaper i allmänhet (ett bevis på detta är förstås också hennes poesi) förutom att hon också använde många franska och främmande ord.

Något poetiskt finns det även i hennes skildringar av vardagliga händelser. I ett brev (nr 4) daterat 26 september 1833 berättar hon om familjens händelserika hemkomst från Helsingfors:

”Vi hemkommo i natt klockan vid pars tu, och dock förekommer mig resan så lång att jag ej rätt förstår huru det är möjligt att det ej är längre tid än sedan i förgår jag såg dig; isynnerhet var färden mellan Helsingfors och T-hus tråkig, ty alldrig har vi förr varit så utsatta för så usla hästar, lägg härtill ännu det nedtyngande duggregnet och dåliga vägar, så kan du finna hur långsamt det skulle förefalla oss; det värsta var dock att i mörkret, under regn, på tre dryga timmar framskrida en knapp half mil, och det ännu till på ett håll der man med säkerhet visste att fem af arrestanterna befunno sig, och der den sjätte dagen förut hade blifvit gripen stackars lilla Hebes oro hade stigit temmeligen högt tills en liten efterklang af det sista behagliga söndags spektaklet återställ de till någon del jemnvigten i hennes sinne när vi nemligen befunno oss ur stånd att komma ett steg längre, sutto vi slutligen vid en kyrkogård och väntade på nya hästar, ett svagt sken af mån som förgäfves sökte att bryta sig genom molnet upplyste ej platsen ens så mycket att man kunde urskilja de vandrande andarna, ty det var mattare än skenet från pappers lyktan som gjorde samma tjänst på Theatern, och under allt detta framlräder en man ur spögubbens lilla koja försöker att öfvertyga oss med all den pathos som hans sedan för natten intagna brännvins portion medgaf, att våra hästar sannerligen voro förhäxade, det samma var jag nästan böjd att tro ty de rörde sig ej ur fläcken”

I detta citat berättar hon hur det tog länge för dem att åka hem från Helsingfors förra natten. Vädret hade varit dålig och hästarna gick långsamt. Ytterligare berättar hon att hon var orolig för att det hade varit brottslingar i området. Slutligen hade de väntat på nya hästar på kyrkogården medan en man försökte övertyga dem att deras hästar hade blivit förhäxade. Lundahls sätt att berätta historien och speciellt hur hon beskriver situationen vid kyrkogården när månen ”sökte att bryta sig genom molnet upplyste ej platsen ens så mycket att man kunde urskilja de vandrande andarna” låter stämningsfullt. Man kan höra hennes sinne för humor i situationen men också kan man märka att hon kan med sin text berätta historier på ett sätt som ger läsaren nöje.

Som följande exempel på Lundahls vardagsliv citerar jag hennes brev nr 6 där hon skriver

till Fredrika att hon hade blivit störd många gånger i brevskrivningen och att de hade gäster och hon hade även spelat lite piano däremellan:

”Men ack hvad jag skrifver illa i qväll, derföre är det bäst att sluta för att skona dig för allt haffs; - jag har också så många gånger blifvit afbruten, att det knapt har kunn bli mer ammanhängande; vi ha haft främmand äfven un allt detta och jag har för att underhjelpa conversationen ramlat några passager på claveret, och så åter satt mig till skrifbordet”

Som ett ytterligare exempel tar jag här upp en dikt av Lundahl som avviker från de andra och som behandlas närmare i nästa kapitel. En av hennes dikter var nämligen ett så kallat *akrostikon* som hon benämnde logiskt *Akrostikon* och som jag tycker att det är ett intressant exempel på hennes sätt att leka med orden:

*Aftonens duggregn på blommorna hvilar
Undan för fläktarna purpurskyn ilar
Glödande än utaf qvällsolens sken
Underbart molnet mot strålarna brinner
Sväfvar och slutligt i fjerran försvinner;
Trängtande suckar jag – suckar igen:
Ack! om du bure mig dock till min vän!*

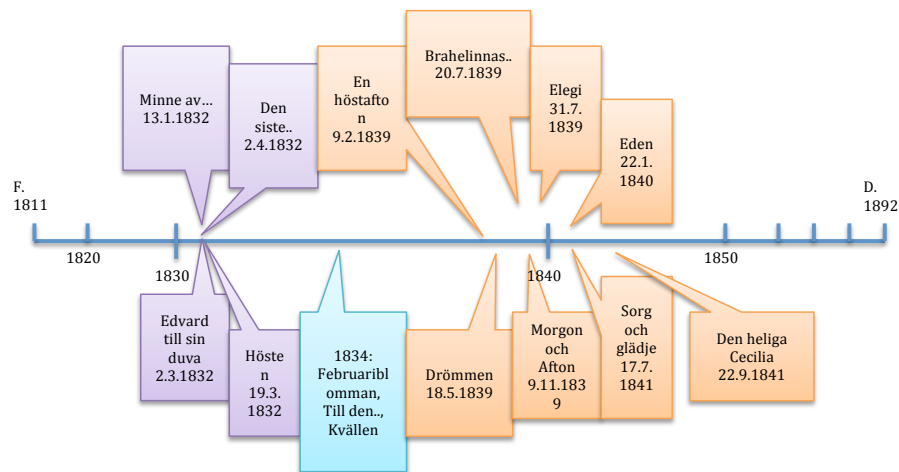
Denna typ av dikter anses vara föregångare till korsord och har skrivits redan på 600-talet före Kristus. En sådan *alfabetisk poesi* finns det även i Psaltaren i Bibeln i vilken jag anser Lundahl möjligen har kommit på sådana strukturer för dikter. Akrostikon är alltså en bit av text eller en dikt där de första bokstäverna i raden bildar ett ord när man läser dem vertikalt. Som man kan se formar också här de första bokstäverna namnet ”Augusta”. Lundahls förmåga och intresse att leka med orden syns väl i dikter av denna typ. Enligt Hatavara (2011:73) hade Lundahl i någon sällskapslek fått sex orden med sluttrimmen att skriva en dikt av. Orden var *bölja – hölja – barm – Bore – store – harm*, av vilka hon skrev dikten *Minne af en resa i januari 1831*. Vi vet inte i vilket sällskap och i vilken situation det hände men man får den uppfattning att hon tyckte om sådana spel och möjligen var de också en orsak till att hon började skriva poesi.

Ett av Lundahls brev till Fredrika har hon daterad på gammalt svenska: ”*Min friidh och hellsning varder Tig härmed tillsänd, från Thetta vårt Boo ställe Hajhara, året efter Christi bördh thet 1834 dagen, then 30 Aprillis*”. Igen leker hon med språket och på denna gång genom att använda gammaldags språk.

7 Dikter

I det här kapitlet analyserar jag Lundahls produktion både språkligt och tematiskt. Jag kommer att karakterisera hennes språkbruk och specificera de romantikens drag som är representerade i hennes poesi. Jag tar upp även innehållsligt intressanta drag som verkar vara typiska för henne. När det gäller några av hennes dikter finns det även samband mellan hennes eget liv och dikterna som hon skrev under en viss tid.

Enligt Lönnroth (2007:73) har diktverk med Lundahls signaturer hittats i följande tidningar: *Helsingfors Morgonblad* 1832 (nr 3, 17, 22 och 26), *Borgå Tidning* 1839 (nr 12, 39, 57, 60 och 89), 1840 (nr 6) och 1841 (nr 56 och 75) och även *Helsingfors Tidningar* 1845 (nr 21). Därtill har hennes dikter publicerats i albumet *Vinterblommor* i Stockholm 1834 och 1840. Några av dikterna i mitt material har inte alls publicerats under Lundahls livstid. Dessa är *Till Tambarää fors, den 26 Maj 1829*, *Akrostikon* och *Ord till Beethovens vals*. Två av dikterna, *Edvard till sin dufva* och *Snart våren, du suckande bölja* tonsattes och sjöngs, den sistnämnda sjungs även idag av studenter i Uppsala. Den förstnämnda översattes till finska av Elias Lönnrot. (Lönnroth 2007:72-73; Hatavara 2011:74.) Följande figur (Figur 3) visar publiceringstidpunkterna på en tidsaxel över Lundahls liv.

Figur 3. Publiceringstidpunkter av Augusta Lundahls publicerade dikter.

Figur 3 avbildar Lundahls produktion på en tidsaxel där man kan se publiceringstidpunkten för varje publicerad dikt. De fyra som inte har publicerats nämns ovan. Som figuren presenterar finns det två publiceringsperioder under Lundahls diktarkarriär: den första i början av 1830-talet och den andra kring slutet av 1830-talet och början av 1840-talet. Däremellan har det publicerats tre dikter i det stockholmska albumet *Vinterblommor* 1834: *Februaribblomman*, *Till den frånvarande* och *Qvällen*. Jag tolkar att detta är en vanlig företeelse: när en tidning publicerar någonting följer en annan snart efter och när flera finländska tidningar i början av 1830-talet har visat intresse för Lundahl börjar även svenska tidningar så småningom intressera sig för henne. Naturligtvis skrev hon under signatur enligt tidens sed och hon hade flera olika signaturer men vanligen använde hon en viss signatur i en viss tidning; till exempel i *Helsingfors Morgonblad* skrev hon under signaturen A---a.

Lundahl verkar vara en rätt typisk romantisk diktare. Enligt Sumelius (1952:15-16) skriver Lundahl ”konventionell naturlyrik med stark efterklang av Stagnelius och Atterbom” och därtill har hon ”en viss säkerhet i formgivningen”. Hon skriver om stora känslor, naturen

och dess återfödelse på våren. Naturmyter och sagoväsen samt årstider har en stor roll i hennes poesi och möjligen för henne själv personligen också. Hon talar om årstider även i sina brev till Runeberg och avslöjar hur årstiderna har stor makt över hennes sinnestämning. Ytterligare ett förekommande tema är kontrasten mellan fritt och fängslat. Ofta är det diktjaget som inte känner sig fri utan är fången på något sätt medan våren ofta är fri, befriad från vinterns fängelse. Vintern blir nämnd bara en gång ("Sommarens dagar, / Vintern förjagar" i *Beethovens vals*) men den hänsyftas på med ord som betyder något kallt och icke-levande; något som kommer och höljer jorden och allt levande.

Enligt Birger Liljestrand (1993) har flera skönlitterära författare så kallade *nyckelord* d.v.s. favoritord som de använder oftare än andra. I detta fall är det ändå möjligt att dessa favoritord var favoritord även för många andra romantikens diktare, det vill säga att de kan ha varit typiska ord under romantiken. Detta behandlar jag inte här men om de ifrågavarande motiven var typiska för den tidens diktare betraktar jag närmare i slutet av kapitlet. I Lundahls produktion har jag plockat ut sådana nyckelord eller nyckelordgrupper som innehåller typiska ord. Dessa teman återspeglas i ordförråd i hennes produktion som jag har delat in i olika kategorier. Kategorierna är inte helt likställda men de representerar olika särdrag, gällande både ordförråd och innehåll, som förekommer uppenbart ofta i Lundahls poesi.

Det första ofta förekommande temat är **vattnet** och ord som syftar till något slags vattendrag: *bölja*, *sjö*, *vik*, *bäck* och *våg*. Det vanligaste av dem är ordet *bölja* som återkommer till och med i sju dikter av alla 19, i några av dem även flera gånger. Det får flera rimpar: *hölja*, *dölja*, *följa* som alla även står ensamma ibland. Det första exemplet är ur *Minne af en resa i Januarii 1831*: "Snart våren, Du suckande bölja, / Skall lösa de fjettrar, som hölja".

Ordet *bölja* är möjligen det mest typiska enstaka ord, som Lundahl använder i sin lyrik. Det är typiskt för romantiken att beskriva naturen, till exempel vattnet med många ord men i Lundahls produktion är precis detta ord mycket vanligt. Av totalt 19 dikter ingår ordet *bölja*

i 7 av dem, antingen som verb eller substantiv. Ofta förekommer *böljan* i samband med rimparet *hölja* eller *följa* men i två fall har det inte något rimpar utan det står ensamt. Enligt SAOB (B 4870) används ordet *bölja* i synnerhet i vitter stil.

Ordet *bölja* förekommer i olika sammanhang och i flera dikter även många gånger. Dikten *Till Tambarää fors* börjar svulstigt med orden ”Välkommen du fradgande bölja! / Mitt öga får åter Dig följa / Jag helsar Dig Tambarääs brus!”. Däremot i *Den siste Barden* är stämningen inte alls lika högtravande: ”Men hon bäddas snart i fjärdens bölja, / Lyser snart ej mera vikens strand; / När hon sjunkit, / då skall Barden följa, / Han skall flytta till ett bättre land.” Som man kan se uppträder här utöver rimparet *bölja-följa* också vattentemat och *Barden* som representerar sagoväsen. Båda dessa behandlas i senare avsnitt.

I dikten *Edvard till sin duva* ber diktjaget, alltså här kanske Edvard, sin duva att sväva på ”eterns böljor” tills den hittar sin älskling. I *Den siste Barden* är böljan något som man ger sig åt och flyr med hjälp av, utan att söka strand. I *Minne af en resa i januari 1831* är *böljan* något som diktjaget riktar sina ord till. Böljan representerar våren som är passionerad, livlig och håller på att erövra den omgivande naturen. Lundahl beskriver naturens återfödelse, på ett romantiskt och kärleksfullt sätt som blommorna och vattnet skulle födas på nytt. Sen kommer *Bore* - skyddsanden av vinterstormen och den nordliga vinden, igen och ”fångslar” naturen. I dikten *Qvällen* kan man ännu höra böljan viska men dagen har redan hunnit till kvällen och börjat mörkna: ”Böljan blott hörs viska än / Ett farväl åt dalen; / Och i häcken hos sin vän / vakar näktergalen.” I *Ord till Beethovens vals* är diktjaget sorgligt att vintern kommer men är säker på att böljan blir bara täckt, inte försvunnen: ”Drifvan må hölja / Blomma och bölja / För mina sinnen / Stå de än kvar, / Stormen må klaga / Kan dock ej jaga / Saliga minnen / Bort när den far.”

Rimparen, förutom den redan nämnda *böljan* och de rimpar som ordet förekommer med, är ett annat vanligt särdrag. Ett vanligt rimpar är *ila-hvila* som återkommer i fyra dikter. Därtill står *hvila* ensam i *En höstafton*. Ett exempel på bruket av rimparet *ila-hvila* förekommer i dikten *Edvard till sin dufva* där den första och den sista strofen är nästan

likadana. Den första börjar med orden ”Ila, ila till min vän; / Ingen hvila får du än” och den sista med orden ”Derför ila till min vän: / Ingen hvila får du än”. De sista verserna i strofen är likadana: ”Förrn du i den sköna hamnen / Sjunkit glad, / Förrn du i den hulda famnen / Lagt mitt blad”. Rimparet *ila-hvila* förekommer också i dikten som heter *Den siste barden*: ”Äfven gossen hade gått till hvila, / Trygg och fredad i sin hyddas famn, / Än i drömmen skådat trollet ila / På hans stigar i en gubbes hamn”. I båda av dessa dikter förekommer kontrastering och ordlek mellan de två verben *ila* och *vila*: man får inte vila utan ska ila. I *Akrostikon* förekommer rimparet med samma kontrastering: ”Aftonens duggregn på blommorna hvilar, / Undan för fläktarna purpurskyn ilar”. Lundahl använder verben *ila* och *vila* också som lyriska ersättare för vanliga verb som *ligga* eller *flytta*.

Vidare är rimparet *höja-dröja* relativt vanligt i hela produktionen. Båda orden och orden *fröjd* och *fröjda* som fristående orden är också vanliga. Exempelvis förekommer de i dikten *Den siste barden*: ”Som en konung öfver nejden höjde / Fjället stolt sin hjessa opp mot skyn; / Hemsk och mörk hans långa skugga dröjde, / Öfver vattnets spegelklara bryn”. Rimparet *höja-dröja* kan också ses som motsatser, till exempel kan man *höja* alltmer uppåt eller *dröja* lite längre där man står nu. Även här verkar Lundahl använda kontrastering och ordlek som effektmedel. Denna kontrastering förekommer också i *Februariblomman*: ”Glatt, fast Februari dröjer, / Blommor här ses växa opp; / Nejlikan sin krona höjer, / Rosen myser ur sin knopp”.

Vidare skriver Lundahl om **årstidsnamn samt uttryck om tid på dygnet**: ord som *vår*, *sommar*, *höst*, *vinter*, *februari*, *morgon*, *afton*, *qväll* och *dag* förekommer i hela 14 dikter. Speciellt våren nämns ofta, till exempel i dikten *d. 26 Maj 1829* som uppenbarligen är datumet då Lundahl fått höra om Nervanders äktenskap och blivit uppskakad. Dikten börjar med prisandet av våren: ” Se! hur den gröna hulda våren / Ren hälsar lunden mild och varm”. Senare i dikten beskrivs hur naturen vaknar och ”allt fröjdas” och därefter blir stämningen mörkare (se sid. 60 där dikten anges som helhet). Det är typiskt för Lundahl att parallellisera våren med början av något lyckligt och glatt, till exempel födelse eller förälskelse. Hösten representerar både i *d. 26 Maj 1829* och i allmänhet för Lundahl slutet

av något gott och livlig. I detta fall, enligt hennes levnadshistorier, betydde det också slutet på kärleken om vilket hon berättar genom denna dikt.

Dygnstider som tema förekommer speciellt tydligt i dikten som heter *Morgon och Afton* i vilken morgonen är en metafor för början medan "aftonstunden" betyder slutet. Dikten börjar med morgonstunden: "En morgonstund i solens sken / Jag stod och tänkte så: O, den som finge hamna ren / Derupp vid fästets blå! Men morgonstunden framåt led / Och solen på sin bana skred / Och tanken gjorde tyst sin färd / Till minnets och till hoppets verd." I de sista verser av dikten kommer natten: "Då aftonstunden inne var / Jag stod och tänkte så: O, den som vore, der så klar / Du ses, o måne, gå! / Men natten kom med vallmodoft / och sänkte sig till jordens stoft / Och tanken gjorde tyst sin färd / Till minnets och till hoppets verd." Även i *Höstafton* spelar morgon och kväll samma roller: "Aftonen sänkte sig ned, / morgonen höjdes igen" och senare "Hvar gång den leende Våren [...] / Vindarne tystnat och allt tyckes i hvila försänkt". En sådan symbolik kan man hitta i flera av Lundahls dikter, morgonen och våren har samma roll som något som väcker allt till liv, medan kvällen och hösten är metaforer för döden och slutet.

Nästa typ av vanliga ord är **orden med himlen som förenande tema**. Exempelvis finns det *himmel, sky, flyga, stjerna, vind, sol, moln, måne, rymd* och *mulen* varav åtminstone ett ord förekommer i 17 dikter, det vill säga alla förutom två: *Drömmen* och *Eden* som båda är lite avvikande till sin karaktär från resten av produktion. I alla fall behandlar *Drömmen* en dröm där diktjaget får råd av en ängel, vilket inte är tematiskt långt ifrån himlen. Däremot *Eden* behandlar om en ed som man avlägger för att aldrig mer tänka om kärleken, men då "svingar Zefyr sig i dalen ned, / och en flägt utaf hans vingar / Bortför blad och ros och ed", vilket antyder att det heller inte är helt utom den ifrågavarande tematiken. Exempelvis i dikten *Minne af en resa i Januarii 1831* förekommer himmelteman: "åter skall vårsolen stråla / och åter skall himlen sig måla" och senare "stjernen förtrolig och mild / från silfrade skyn i det höga".

Sagomotiv, naturmyter, skyddsanden och gudar förekommer i sju av Lundahls dikter, i några av dem finns det flera hänvisningar till myter. Gudar finns det såväl från romerska och grekiska som nordiska mytologi. Det förekommer varelser såsom *Bore* - en gestalt i den nordiska mytologin, personifiering av vintern, *Selene* – en mångudinna inom den grekiska mytologin, *Odin* – en krigsgud inom den nordiska mytologin och *Zefyr* – västvinden i den grekiska mytologin som förekommer i dikten som heter *Eden*. *Bore* förekommer i *Minne af en resa i Januarii 1831* där våren kommer och ”jagad hvitlockige Bore” ska fly till fjällen för att dölja sin harm men återkommer i de sista verser som ”segrande Bore” när våren är förbi. I *Hösten* gråter *Iduna*, en gestalt i nordisk mytologi, kärlekens och kunskapens gudinna, och ska inte spela sin harpa förrän våren återkommer. *Vesta* förekommer tre gånger: i *Den siste barden*, *Ord till Beethovens vals* och i *Till den frånvarande*. Hon är känd inom romersk mytologi och var eldens och den husliga härdens gudinna. I *Den siste barden* nämns också flera andra gestalter: *Vallhalls gudar*, som med ”Nordens tappra män” har alla fallit, och även krigsguden *Odin* och *Barden* som var keltisk diktare eller sångare på medeltiden. *Selene* presenteras i *Elegi* där hon sprider sitt sken och belyser diktjagets gång.

Lundahl nämner också växter i de 19 analyserade dikterna och **blommor** är de vanligaste av dem. Blomstrandet förknippas med våren och glädjande. Att skriva om naturen, växter och blommor hänger ihop med den romantiska estetiken och är därmed typiska för den tidens poesi (se t.ex. Wrede 1999d:225). Lundahl nämner *nejlika*, *ros*, *förgätmigej*, *vallmo*, *sippa*, *viol* och *lilja* som alla förutom rosen är små och vackra men även lite blygsamma blommor. Bara rosen är en icke-anspråkslös blomma utan stor och prålig. De andra blyga och små blommorna tolkar jag representera både glädjande som är lite reserverat och försiktigt, som våren i Norden; man kan inte veta om våren verkligen är här eller om eftervintern kommer igen. På samma sätt kan dessa små och blyga blommor reflektera Lundahls egen blyghet och anspråkslöshet. Hon var som de där små blommorna, lite försiktig men ändå förhoppningsfull. Det är rosen som i Lundahls dikter ofta förekommer i samband med kärlekstemat. Till exempel *Eden* börjar med orden ”Uppå rosens blad i lunden / Skref min tysta ed jag ner: Kärlek! / Att från denna stunden /Alldrig tänka på dig

mer.” I den nästa strofen berättas hur Zefyr ”svingar sig i dalen ned” och med den bortförs blad, rosen och eden. Här tolkar jag att i första strofen har diktjaget hjärtesorger och vill glömma allt som har med kärleken att göra. I nästa strof är det bara västvinden, Zefyr, som krävs för att diktjaget glömmet den eden han/hon svor. Meddelandet är att man inte ska försöka leva utan att tänka på kärleken. I *26 Maj 1829* har diktjaget rosiga kinder när han/hon är förälskad och glad. ”Och kindens ros har blifvit blek” när han/hon är sorgligt. Rosens färg förknippas också med himlen. I *Qvällen* har himlen detsamma färg: ”Och af rosens purpurhy / Himlen lånat färgen”. I *Till den Frånvarande* tänker diktjaget sin älskling när våren kommer och rosen öppnar sig: ”I morgonsolens brand / När trasten slår i linden, / Och rosen öppnar sig / Mot fjärlarna och vinden: / Då tänker jag på dig.” Även i *Den siste barden* drömmer Vesta ”om rosor, lek och dans.” Jag tolkar förbindelsen med rosor och kärleken som en hänvisning till att när man är förälskad är man inte återhållsam utan blomstrar pråligt som en ros.

I Lundahls produktion behandlas även nationen på sätt och vis genom att prisa hemstadens centrala kraft, forsén i *Till Tambarää fors*, som är den mest nationalromantiska av Lundahls produktion. Dikten uttrycker nationalkänsla mot hemstaden Tammerfors och mot det hemtrevliga landskapet. Den är skriven efter att Lundahl kom tillbaka från Petersburg 9.9.1829 dit hennes föräldrar tog henne för att distansera henne från skvallret som pågick i Tammerfors efter att Nervanders äktenskap avslöjades. Därmed kan man säga att det finns två dikter i Lundahls produktion som har en klar förbindelse till hennes livshändelser: *Till Tambarää fors*, den 29 Maj 1829. Troligen finns det en resa som hon verkligen har gjort också bakom *Minne af en resa i Januarii 1831* men det framkommer inte med hjälp av mitt material vilken resa som gjorde i januari 1831.

Den första delen av dikten *den 29 Maj 1829* har hon skrivit när hon fått veta om Nervanders äktenskap och den sista delen i december samma år. Stämmningsförändringen i dikten är tydlig. Jag citerar dikten här i sin helhet.

*Se! hur den gröna hulda våren
Ren hälsar lunden mild och varm.
Med tusen blommor uti spåren
Hon rikt besmyckar jordens barm!*

*Den gylne soln från blåa fästet
Ingjuter lif i blommans knopp
Och fogeln i det trygga nästet
Blott anar sällhet, frid och hopp.*

*Naturen ur sin dvala vaknar
Och mot den nya våren ler,
Allt fröjdas; - och jag ensam saknar
Det hopp som ren för mig gått ner.*

*Hur tjustes förr mitt glada sinne
Då våren prydde jordens hår
Nu endast i mitt sorgsna minne
Det återkallar smärtans tår.*

*Ren glädjen ur mitt öga vikit
Och kindens ros har blifvit blek
Ty lifvets fröjder grymt mig svikit
Och hoppet – ack! var blott en lek!*

Dikten har fått fortsättning i december 1829:

*Ren hösten härjat trädens toppar
Ej sångarn mer i lunden slår
Och stela äro daggens droppar
Och böljan fångslad stilla står.*

*Ej mer för västanvindens kyssar
Sitt hufvud sippan vänder bort
Ej trastens drillar henne vyssar*

Dess sång i björken var så kort!

*Ja, ren af nordens kalla ilar
Blef lilla blommans lif förödt;
Och hvita drifvan dystert hvilar
Der bäret fordom svällde rödt.*

*Men se! än bakom fjällets branter
Der strålar solen klar och ren,
Och frostens glittrande demanter
Sig bryta emot hennes sken.*

*Ej molnet bittra tårar gråter
Och bortom skyn för själens öga
Sig spelar ett odödligt hopp
I ljuset, i det blåa, höga.
Tills anden renad flyr dit opp –*

Dikten börjar med den glada våren och känslan att allt är glatt och lyckligt. I den tredje strofen förändras stämningen: den glada våren jämförs med den sorg som har drabbat diktjaget. Motsättningen mellan det sorgliga ödet och våren är tragisk. Diktjaget känner sig ensam med sin sorg eftersom den övriga världen och naturen blomstrar i sin lycklighet. Diktjaget anser bittert att allt hopp är ute.

I fortsättningsdelen från december 1829 beskriver Lundahl höstens ankomst igen med jämförelser till naturens död: böljan är frusen, fåglar hör man inte längre sjunga och blommor är döda. Den andra delen av dikten är ändå mer optimistisk än den första: den nästsista strofen börjar med ett förhoppningsfullt konstaterande att solen ändå börjar skina bakom fjället. I den sista strofen är stämningen redan befriad när diktjaget hittar det odödliga hoppet inom sig själv och känner sig lättare om hjärtat.

Det är anmärkningsvärt att de stroforna som börjar med ett utrop, ”Se” och senare ”Men se”, är just de samma som vänder stämningen i en mer positiv riktning: i den första strofen

gläder diktjaget sig över våren före atmosfären blir mer tragisk, i den nästsista strofen blir diktjaget igen optimistisk över att solen ändå skiner.

I fortsättningsdelen är det strukturellt intressant att flera verser börjar med nekande: ”Ej sångarn mer i lunden slår”, ”Ej mer för västanvindens kyssar” och ”Ej trastens drillar henne vyssar”. Vid mitten av diktens andra del finns det ändå plötsligt en strof som börjar med en jakande form: ”Ja, ren af nordens kalla ilar” och efter den strofen förändras stämningen. Igen den sista strofen börjar med ”Ej” (”Ej molnet bittra tårar gråter”) fast atmosfären är fortfarande förhoppningsfull.

Enligt dikten och dess uppenbara förbindelse till Lundahls eget liv kan man tolka att efter de tragiska upplevelserna på grund av Nervander och hans avslöjade äktenskap började hon må bättre i slutet av året. Ändå är det förstås möjligt att hon bara beslutade att formulera slutet av sin dikt på ett mer optimistiskt sätt.

Antydningar om en olycklig kärlek hittar man ganska lätt i Lundahls poesi. Med hjälp av naturteman och mytologi beskriver hon känslorna hos en ung förälskad kvinna som blev grundligt besviken. En av dessa dikter är *Sorg och Glädje* där det unga diktjaget balanserar mellan sorg och glädje:

*Hur mången gång ur fjerran glädjen vinkar
Och säger: yngling, kom och följ min stråt!
Men snart ur molnen ingen stjerna blinkar,
Och sorgen hviskar: yngling följ mig åt!*

*Dock som de båda gå en stund på vägen,
Blir himlen klar och solbelyst igen,
Och af sitt sällskap ynglingen förlägen
Sig yttrar: Sorg, hvi blef du dock min vän!*

*Men sorgen åter, ljusnad, höres svara:
Mitt väsen du, o yngling, ej förstått.*

*Jag heter sorg, men kan ock glädje vara,
Och nu du följer glädjen, glädjen blott.*

I denna strukturellt mycket regelbundna dikt är diktjaget en svävande ung person vars känslor växlar från en till en annan. Hon eller han är benägen att följa med sorgen även om också glädjen lockar henne/honom. Men sorgen blir trots allt inte dyster utan himlen blir solig igen och diktjaget tror att sorg har blivit hennes/hans vän. Diktjaget lär sig att det inte är sorg hon följer med utan det kan också vara glädjen även om glädjen har maskerat sig att se ut som sorgen.

Enligt min tolkning är det Lundahl själv som kunde spela rollen av diktjaget här. Hon har en stor sorg inom sig men hon försöker våga vara glad och lycklig. Det är ofta lättare att gräva ned sig i sorgen men människan strävar efter lyckan även om inte medvetet.

7.1 Jämförelse med samtida och stilriktningens representanter

Det var ”naturens spiritualitet” som gällde under romantiken och det framgår av Lundahls verk mycket tydligt. Romantiken anses ha återinfört ”Gud i världsbilden, förklädd till natur” (Wrede 1999a:228.) Till följd av sådana drag i litteraturen kunde man prata om en spiritualistisk naturbild inom romantiken. Naturen i Lundahls dikter är skön, livlig och människan nära. Däremot framträder döden som mystisk, dimmig och tragisk. Johan Ludvig Runeberg tyckte att diktare ska förmedla skönheten till sina läsare, inte försöka täcka den med realistiska detaljer (Majamaa & Paulaharju 2004:46). Något som har sagts om Runeberg är bland annat att ”det blev hans uppdrag att skönlitterärt ge nationalkänslan en förankring i den finska miljön och i närhistorien” och även att hans ”val av stoff visar att han tidigt gick in inte bara för att bli poet utan också för att bli nationalskald” och att ”Han

skrev på svenska men tog gärna sitt stoff ur finsk miljö” (Wrede 1999a:232). Wrede (1999b:233) anser till och med att ”även naturlyrik lästes mer eller mindre regelmässigt med politiska glasögon”. Runebergs poesi är både nationalromantisk och politisk medan Lundahls produktion liknar de romantiska dikterna i Runebergs produktion men till skillnad från Runebergs mycket nationalromantiska produktion finns det i Lundahls poesi mycket mindre sådana drag. Politisk är den inte alls enligt min mening.

Som sagt är det dikten *Till Tambäraa fors* som med sitt sätt att prisa hemorten är den mest nationalromantiska av Lundahls dikter. Enligt Johan Wrede i *Finlands svenska litteraturhistoria* (1999a:227) betonade romantiken ”det organiska sambandet mellan naturen, folket och nationen, ofta på ett nästan religiöst, idealistiskt platoniserande sätt”. Detta anser jag vara ännu mer typiskt inom nationalromantiken i Finland. Det är lätt att se i Lundahls poesi hur naturen beskrivs som en del av människolivet på ett sätt som är till och med religiöst. Wrede konstaterar ytterligare att ”myter, dikter och sagor blev vägar till folkens kulturhistoria” (1999a:227.) Myter och sagor syns i Lundahls dikter genom skyddsanden och gudar som förekommer ofta och i flera sammanhang men även sagor kan ses ha påverkat hennes poesi: det finns nämligen en dikt i hennes produktion som baserar sig på en legend av St. Cecilia efter Carl Theodor Körner. Denna dikt efterbildar berättelsen om Cecilia och heter *Den Heliga Cecilia*. Dessa drag i Lundahls produktion hänvisar till att det ändå finns små bitar av nationalromantiken där. De innehåller inte en sådan fosterlandskänsla som Runebergs dikter och inte heller finns det nationalkänslöväckande personalpronomen som ”vi” och ”oss” i Lundahls produktion som det enligt Wrede (1999d:259) finns i Runebergs *Bonden Paavo*. Hennes dikter är inte lovord till nationen och inte heller innehåller de politiska referenser, men nationalromantik kan man ändå hitta i dem.

De drag som förenar Johan Ludvig Runebergs och Augusta Lundahls poesi är en enkel och klar struktur, naturnära bildspråk och ”en romantisk-idealisk uppfattning av både naturen och människan”, som Johan Wrede har konstaterat om Runebergs produktion. Det har även påståtts att hans ”föreställningsvärld domineras av starkt patriarkaliska och maskulina

värderingar” (Wrede 1999c:242) vilket enligt min mening kan tolkas att gälla även Lundahls poesi. Romantiken var ingen feministiskt trend utan en ung kvinna även i Lundahls dikter beskrivs ofta vara ett offer för sina egna känslor. Till exempel i dikten *Eden* svär diktjaget en ed att aldrig mer tänka på kärleken när Zefyr svingar sig ned och för bort eden. Det är naturen som styr. Kärleken i hennes dikter är olycklig och det besvikna hjärtat kan inte tänka på något annat än sin olycka. Människolivet är styrt av naturens kretsgång som ger oss väldigt lite kontroll över våra känslor. Fast de naturmetaforer, blommor, solen och sånger, som använts är kvinnliga är kvinnan ett objekt, övergiven av mannen som Lundahl själv var som ung. Ekman (1999:265) konstaterar att det ”i Runebergs diktade värld finns en klyfta mellan natur och förnuft” vilket jag anser gälla i Lundahls diktning också. Detta kan även ses som motsatsställning av det kvinnliga och det manliga, där naturen är kvinnlig och förnuftet något manligt. Som Wrede (1999c:247) har påpekat om Runebergs diktning är också naturen i Lundahls dikter ”en bestämmande, gudomlig makt”. Relationen till kärleken är också ett tema som förenar de två diktarna: båda betonar att människan är beroende av kärleken och därmed också av naturen som ofta knyts ihop med kärleken. Enligt Ekman (1999:264) ser Runeberg kärleken ”som predestinerad” och det ges bara en chans för alla. En sådan ödestro finns det även i Lundahls produktion.

Däremot är det intressant hur de två vännerna, Augusta och Fredrika kom att skriva på helt olika sätt och med olika synvinklar: Augusta följde med romantiken och diktade om naturen och människan med teatraliska ordvändningar och sagofigur medan Fredrika gick in på den realistiska linjen och behandlade människoöden genom att berätta allt utan att försköna någonting. Såsom Lundahl kom Fredrika från en betydelsefull kulturfamilj och lärde sig flera språk redan som ung: tyska på egen hand och franska och engelska i samma flickpension som Lundahl. Ytterligare hade de mycket gemensamt i karaktären också. Båda var anspråkslösa och som unga väldigt blyga människor.

Fredrika Runeberg hade mycket mer feministiska drag i sina verk än Lundahl. Enligt Forssell (1999a:296, 1999b:306) var Fredrika Runeberg den första kvinnan som i sina verk

tog ställning för kvinnornas rättigheter i Finland. Givetvis var en av skillnaderna mellan de två också att Lundahl skrev enbart dikter medan Fredrika Runebergs verk huvudsakligen är prosa. Det är klart att Fredrika Runebergs produktion är mycket mer samhällstillvänd än Lundahls. Till exempel enligt Pia Forssell (1999b:306) ”ironiserar Fredrika Runeberg över de konventionella fördomarna mot skrivande kvinnor” i sitt verk ”Tre som flyttade till Sverige”. Som Lundahl ställde hon också sig problematiskt mot offentligheten och var blyg och känslig för kritik. Hennes mans ställning som nationalskald fick henne bli van vid sin roll som hustru på grund av vilket hon ofta tvivlade inför att publicera någonting. Hon var så pass konventionell och korrekt att när hon i sina verk uttryckte ”kontroversiella åsikter skedde det ofta så diskret att de i viss mån gick den samtida kritiken förbi”. Trots allt fanns det även romantiska drag i Fredrika Runebergs verk: hon skildrar kvinnligt liv både i samtid och forntid och även i exotiska kulturer med ”blomsterprunkande språk”. I ett brev till Emilie Björkstén (samma kvinna som J.L. Runeberg tidigare hade ett förhållande med) från året 1866 eller 1867 berättar hon om sin tvetydiga attityd mot män: ”’Du riktigt hatar karlarna’, sade mig någon nyss. – ’Ja’, svarade jag, ’det märks bra derpå, att allt hvad jag håller kärast i världen är idel karlar.’ Jag har varit en så’n der motsägelsernas menniska alltid.” Fredrika Runebergs politiska ställning var långt mer moderna och idealistisk än Lundahls verk låter påskina. I Lundahls verk är kvinnan alltid ett objekt, passiv och på ett romantiserade sätt idealistisk. Kvinnan beskrivs som ung och drömmande vars hjärta brister av sorg när hon möter en besvikelse, och kärleken som evig, romantisk lek. Hennes syn på kvinnoidealet är mycket mer traditionell och liknar Johan Ludvigs stil.

Med hänsyn till Fredrika Runebergs rätt omfattande produktion kan man säga att hon även var mer ambitiös än Lundahl. Trots sin blyghet och känslighet för kritik fortsatte hon skriva trots barnen och senare försämring av hälsan så länge det var möjligt. Hon var verkligen en passionerad författare: även när hon hade barnen och var tvungen att sköta hushållet därtill försökte hon skriva enligt sina egna ord i *Min pennas saga* ”när hon får och hinner, glad och tacksam att få liksom tillstjäla sig en sådan glädje”. Som sagt förlorade Lundahl sitt intresse för att publicera dikter när hon gifte sig i trettioårsåldern. Om hon ändå skrev någonting finns det ingenting bevarat av dem.

Lundahl slutade att skriva dikter när hon gifte sig med kyrkoherde Gabriel Wallenius 1844. Tio år tidigare kommenterades, och prisades, hennes tre dikter i *Stockholms Aftontidning*: ”Äro Augustas sånger verkligen af ett fruntimmer, och de bära onekligen stämpeln af att vara det, torde hon blifva en svår medtäflarinna för våra svenska sängmör, ingen undantagen. Något anspråkslösare, något mera qvinligt ljuft och lent, enkelt, innerligt och musikaliskt, än alla de tre som bära hennes namn, torde en svensk fruntimmershand knappt hafva tecknat.” (Sumelius 1952:24) I recensionen betonades hennes kvinnlighet vilket på den tiden var vanligt för att man inte tänkte att kvinnan skulle kunna recenseras på samma nivå med män. Män stod ovanför kvinnor även om kvinnor så småningom började publicera dikter under signatur. (Forssell 1999b:306-314.)

Vi vet inte exakt varför hon slutade att skriva, men en förklaring som enligt Mazzarella (2007:131) mycket tyder på, är att hon fortfarande kände sig förödmjukad och sårbar och var rädd för att bli till åtlöje efter det som hände med hennes förhållande med Nervander när hon var ung. Enligt min mening kan detta stämma bara delvis eftersom hon ändå skrev några dikter även efter avskedet.

Sumelius (1952) anser att det olyckliga ödet i romansen mellan Lundahl och Nervander även präglade hennes hela produktion; hennes diktning blev ett försök att komma över de tragiska upplevelserna. Enligt Sumelius egna ord: ”I det ständigt upprepade motivet om nuets smärta som endast kan lindras av hoppet om en tillvaro bortom livets gräns möter oss i hennes dikter den olösliga konflikten hos en människa nedbruten intill döden, som inte får dö och inte orkar leva vidare.” Den av Sumelius presenterade synvinkel anser jag vara relativt dramatisk men dock inte ogrundad. Vi vet att Lundahl var benägen att romantisera och även dramatisera händelser i sin produktion – hon var ju romantiker, men jag tolkar detta vara först och främst ett stilmedel. Hon var en skicklig diktare och en begåvad skribent som tyckte om att leka med ord. Att dessa av Sumelius uppräknade teman i Lundahls poesi endast var ”ett försök att komma över” något tror jag inte på. Jag anser att hon skrev eftersom det kändes som ett bra sätt att behandla hennes tragiska upplevelser

men hon var också tillräckligt professionell skribent för att kunna använda sina egna erfarenheter för att skriva romantisk poesi.

8 Sammanfattning och diskussion

Augusta Lundahl var en traditionell romantiker när det gäller teman och ordförrådet i hennes poesi. J.L. Runeberg var en förebild för henne och på många sätt liknar hennes teman Runebergs produktion. Lundahls mest verksamma år som diktare var som ung när hon använde sitt eget liv och sina egna erfarenheter som material i sin produktion. Hon skrev om sina känslor när hon till exempel drömde om kärleken eller blev besviken på den. Under sina ungdomsår var hon också aktiv i Lördagssällskapets verksamhet och diskuterade litteratur med J.L. Runeberg och andra av den tidens mest berömda litterära personer (se delkapitlet 4.1), vilket möjligen gav henne inspiration att skriva. När hon gifte sig 1844 slutade hon att skriva. Skälen till detta förblir oklara, men de kan ha något att göra med Lundahls blyghet och varsamma förhållande till publicering.

Lundahl sägs vara särskilt flerspråkig och kallas även polyglott. Det är svårt att säga hur flytande hennes språkkunskaper i verkligheten var, även om hon enligt flera forskare (se t.ex. Sumelius 1952:14, Lönnroth 2007:70) läste och kunde förstå flera olika språk. Enligt breven i mitt material använde hon mycket franska bland svenskan och ibland även lånade ord eller uttryck från tyskan, finskan och latinet, men inslag av andra språk finns det inte. I detta fall kan hennes ordlån tolkas som kulturspegel: inom de kulturella kretsarna som Lundahl och Fredrika representerade var franska det viktigaste språket. Även min kategorisering av hennes ordlån i delkapitlet 6.2 avspeglar en viss anknytning till kultur och de bildade klasserna.

Lundahl citerar flera tidningar i breven men det finns inga utländska tidningar bland dem, vilket är överraskande med hänsyn till hennes språkkunskaper. Däremot läser hon även utländskt skönlitteratur och skriver översättningar. Detta tolkar jag bero på att det möjligen var lättare att få tag i utländska skönlitterära klassiker än utländska tidningar.

Lundahls brev innehåller mycket för 1800-talets brevkultur typiska drag såsom hälsningsfraser som ”*Min älskade Fredrique!*” och ett lite nedlåtande sätt att hänvisa till sig själv och ursäkta sig ofta för att ha skrivit slarvigt eller för att inte ha tid att skriva. Ytterligare reflekterar breven hennes relationer till J.L. och Fredrika Runeberg. Speciellt tydligt kommer fram hennes högaktning mot J.L. Runeberg. Lundahl beundrade honom och han såg henne som sin musa. Vänskapen mellan Lundahl och Fredrika var lång och nära men färgades av Fredrikas avundsjuka över förhållandet mellan hennes make och Lundahl. Lundahls ungdomsförälskelse Johan Jakob Nervander nämns också några gånger i breven till Fredrika Runeberg med en sorglig och rentav kärvt ton. Dessa detaljer om relationerna mellan Lundahl och hennes närmaste krets fungerar som kontext i min undersökning.

När det gäller Lundahls dikter är språket inte särskilt individuellt utan traditionellt och tidstypiskt. Hon behärskade romantikens särdrag och använde dem på ett omfattande sätt. De flesta av de centrala temana i dikterna hänger ihop med naturen: vatten, himmel och blommor är förenande teman i nästan alla hennes dikter. Därtill använder hon andra för romantiken typiska drag som årstider, sagomotiv och naturmyter. Rimparen och kontrastering mellan till exempel himmel och jord eller vinter och sommar är vanliga.

Lundahls poesi har jämförts med produktion av flera andra skalders. Jag har jämfört hennes poesi med produktion av hennes vänner. I jämförelse med J.L. Runebergs poesi finns det mycket likheter men den viktigaste skillnaden är att det inte finns många nationalromantiska drag i Lundahls produktion. Hennes prisande dikt till hemtrakten *Tambarää fors* är den enda obestridligt nationalromantiska dikten. I jämförelse med Fredrika Runeberg finns det inte flera likheter. Skillnader beror på att Lundahl inte var samhällskritisk eller feministisk i sin produktion, vilket Fredrika Runeberg var.

Kontexten har en mycket stor roll då undersökningen behandlar historiska texter. Så är det också i min undersökning. Lundahls personliga liv, hennes relationer med vänner och kärleksförhållanden utgör den kontext i vilken hennes dikter och brev uppstod. I delkapitlet 2.1 tar jag upp kulturkontextens tre olika aspekter som beaktas när man vill få en helhetsbild av den kulturella kontexten. Den materiella kulturen omfattar i min undersökning till exempel brevväxlingen som ett på 1800-talet populärt sätt att kommunicera. Den sociala organisationen omfattar exempelvis de gällande handlingsmönstren på den tiden, till exempel den allmänna seden att män var familjens överhuvuden och kvinnor skötte om barnen och hemmet. Det var inte vanligt att kvinnor skrev eller publicerade litteratur eller ens diskuterade sådana ämnen. Lördagssällskapet var ett undantag fast i början diskuterade kvinnorna i ett separat rum. Så småningom fick även kvinnorna ta del i samtalet och Lundahl blev till och med uppmuntrad att publicera sina dikter.

Den andliga kulturen hänger ihop med den sociala organisationen genom kvinnornas sociala ställning. En större del av den andliga kulturen är emellertid romantiken som uppstod som litteraturens ledande riktning i Finland. Detta spelar en mycket stor roll i undersökningen av Lundahls produktion. Delvis var 1800-talets fennomani också en viktig del av kontexten i detta fall för fennomani blev ett viktigt tema i diskussionerna i Lördagssällskapet. Trenden i sig var ändå inte något Lundahl själv var med i. Till den andliga kulturen hör också Lundahls sociala relationer som likväl hade en stor roll i att hon skrev just sådan poesi som hon skrev. Hennes egna erfarenheter var den största inspirationskällan. Ytterligare påverkade den andliga kulturen hennes språkbruk: 1800-talets kultur idealiserade franska språket och bildning var högt uppskattad bland borgerskapet. Lundahls språkkunskaper och bildning reflekterade hennes borgerliga bakgrund. På så sätt kan jag konstatera att den andliga kulturen, med romantikens påverkan och Lundahls sociala kretsar, var den mest betydande delen av kontexten i min undersökning.

Vidare skulle det vara intressant att utvidga undersökningen om borgerliga kvinnor på 1800-talet och speciellt deras språkkunskaper. Enligt min undersökning var det vanligt att unga kvinnor lärde sig till exempel franska för att det ansågs vara kultiverat att kunna franska. Emellertid behärskade åtminstone Lundahl och Fredrika Runeberg också engelska och Lundahl kändes som språkligt mycket begåvad kvinna för hon läste även flera andra språk. Det vore intressant att undersöka vidare hur vanligt det var på 1800-talet att behärska så många språk. Var det vanligare i Tammerfors där det på grund av industrin härskade en mångkulturell atmosfär? Dessutom är begreppet polyglott enligt min mening värt att studera närmare både ur historiskt och nutida perspektiv.

Litteratur

Ambjörnsson, Ronny, Ringby, Per & Åkerman, Sune (red.), 1997: *Att skriva människan. Essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre*. Stockholm: Carlssons.

Aronpuro, Kari, 2003: *Augustan tanssikenkä. Eräitä Pirkanmaalla eläneitä kynäniekkoja 1811-1944*. Tampere: Pirkkalaiskirjailijat.

Berseth Nilsen, Kaj, Romøren, Rolf, Seip Tønnessen, Elise & Wiland, Sverre (red.), 1998: *Att möta texten. Litteraturteori och textanalys ur fyra perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Björkman, Göran m.fl. (red.), 2001: *Vårt Tammerfors. En svensk språkö i hjärtat av det finska Tavastland*. Tammerfors: Svenska klubben i Tammerfors.

Burman, Carina, 2002: Biografisk litteraturforskning. I: *Litteraturvetenskap – en inledning*. Lund: Studentlitteratur.

Edlund, Lars-Erik, 1988: Franskans inflytande på svenskans ordförråd – några tankar kring ett kapitel i vår språkhistoria. I: *Studier i svensk språkhistoria*. Lund: Studentlitteratur.

Ekelund, Erik, 1969: *Finlands svenska litteratur. 2. (Från Åbo brand till sekelskiftet)*. Helsingfors: Söderström.

Ekman, Michel, 1999: Runeberg, kärleken och ordningen. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. 1. Delen. Åren 1400-1900*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 264-265.

Elleström, Lars, 1999: *Lyrikanalys. En introduktion*. Lund: Studentlitteratur AB.

Forssell, Pia, 1999a: Inom kvinnorollens gränser. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. 1. delen. Åren 1400-1900*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 296-305.

–1999b: Fredrika Runeberg – ambition och konvention. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. 1. delen. Åren 1400-1900*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 306-314.

Gripenberg, Alexandra, 1892: Augusta Wallenius. I: *Finska qvinnor på olika arbetsområden. Biografiskt album*. Utg. Av Finsk Qvinnoförening. Helsingfors: Förlagsaktiebolaget Otava. S. 119-146.

Hatavara, Mari, 2011: Jälkikirjoitus. I: *Tammerkoskelle ja muita runoja* (red. Hatavara, Lönnroth & Matikainen). Tampere: Sanasato.

Havu, Ilkka, 1945: *Lauantaiseura ja sen miehet*. Helsinki: Otava.

Hellspong, Lennart & Ledin, Per, 1997: *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Innilä, Kaisa, 2008: *Augusta Lundahls brev till Fredrika Runeberg 1829-1839 – en editionsfilologisk undersökning*. Tammerfors universitet. Pro Gradu.

Johansson, Alf W, 2007: Biografin och den svenska historievetenskapen. I: *Med livet som insats. Biografin som humanistisk genre*. Lund: Sekel Bokförlag. S. 19-31.

Kajanti, Caius, 1999: *Kiehtovia naiskohtaloita Suomen historiasta*. Hämeenlinna.

Karkama, Pertti, 1998: Kontekstualismin haasteet. Puheenvuoroja kontekstuaalisesta tutkimuksesta. I: *Konteksti – tutkimuksen avainsana? Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja 51. Osa I*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. S. 78-83.

Knif, Henrik, 1999: Mnemosyne, ett slagfält för debattörer. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. 1. delen. Åren 1400-1900*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 211-215.

Kupiainen, Unto, 1971: *Suomen kirjallisuuden vaiheet*. Porvoo: WSOY.

Lundahl, Augusta, 2007: *Dikter*. Utgåva och efterskrift av Harry Lönnroth. I: *Historiska och litteraturhistoriska studier 82*.

Lyytikäinen, Pirjo, 1998: Tekstin historialliset kontekstit. Puhevuoroja kontekstuaalisesta tutkimuksesta. I: *Konteksti – tutkimuksen avainsana? Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja 51. Osa I*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. S. 84-88.

Lönnroth, Harry & Rossi, Paula, 2006: Språkhistorien i stadshistorien. Språk i kontakt i Tammerfors och Uleåborg. I: *Svenskan i Finland 10*. Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 197-211.

Lönnroth, Harry, 2007: Efterskrift. I: *Dikter*. I: *Historiska och litteraturhistoriska studier 82*.

–2009a: *Svenskt i Tammerfors. Tre undersökningar om språk och samhälle i det inre av Finland*. Tampere: Tampere University Press.

–2009b: Suomalainen teollisuuskaupunki, ruotsalainen kielisaareke. Ruotsinkielisyys Tampereella 1700-luvulta 2000-luvulle. I: *Tampere kieliyhteisönä*. Helsinki: SKS. S. 105-145.

Mattila, Pekka, 1984: *Kirjallisuuden tutkimuksen avainsanoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Mickwitz, Joachim, 1999: Universitetet i Åbo och offentligheten. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. 1. delen. Åren 1400-1900*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 220-221.

Nordlund-Laurent, Sara, 2007: Att umgås i skrift. Om topiker i en brevväxling från sent 1800-tal. I: *Det moderna genombrottet – också en språkfråga? Studier i svensk språkhistoria 9*. Åbo: Åbo Akademi. S. 197-205.

Olsson, Thomas, 1997: Det litterära porträttet – konst eller vetenskap? I: *Att skriva människan. Essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre*. Stockholm: Carlssons. S. 75-87

Persson, Kristina, 2005: *Svensk brevkultur på 1800-talet. Språklig och kommunikationsetnografisk analys av en familjebrevväxling*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 68. Uppsala universitet.

Persson, Kristina, 2008: ”Äfven i dag några rader!” *Familjebrevskrivning på 1800-talet*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 39. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

Pettersson, Gertrud, 2005: *Svenska språket under sjuhundra år: en historia om svenskan och dess utforskande*. Lund: Studentlitteratur.

Rosengren, Henrik & Östling, Johan (red.), 2007: *Med livet som insats. Biografien som humanistisk genre*. Lund: Sekel Bokförlag.

Sumelius, Ulla, 1952: *Augusta Lundahl. En kulturhistorisk skiss*. Helsingfors: Frenckellska Tryckeri Aktiebolag.

Svedjedal, Johan, 2007: Skrivna ord, skrivna liv. I: *Med livet som insats. Biografien som humanistisk genre*. Lund: Sekel Bokförlag. S.63-79.

Tuulio, Tyyni, 1979: *Fredrikan Suomi. Esseitä viime vuosisadan naisista.*

Westermarck, Helena, 1913: *Kvinnospår. Kulturbilder från 1800-talets förra del.*
Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.

Wiland, Sverre, 1998: Biografisk analys. I: *Att möta texten. Litteraturteori och textanalys ur fyra perspektiv.* Lund: Studentlitteratur. s. 47-79

Wrede, Johan, 1999a: Folksjälen, folkeposet och nationalskalden. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. 1. delen. Åren 1400-1900.* Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 227-232.

–1999b: Den nationella romantikens tid 1827-1856. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. 1. delen. Åren 1400-1900.* Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 233-241.

– 1999c: Johan Ludvig Runeberg – klar och gåtfull. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. 1. Delen. Åren 1400-1900.* Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 242-263.

–1999d: Den stora omvälvningen. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. 1. delen. Åren 1400-1900.* Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 200-210.

Wrede, Johan, 2005: *Världen enligt Runeberg. En biografisk och idéhistorisk studie.*
Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Öller, Ragnar, 1920: *Ett kvarts sekel av vårt litterära liv 1828-1853. I Poesin.*
Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.